

Etkileşimli Dilyapısı ve Türkçede Karmaşık Adlaşmalar

Aysun Kunduracı

ORCID ID: 0000-0001-5250-7899

Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü,
Kayışdağı Cad., 34755, İstanbul

kunduraca@gmail.com

(Gönderilme tarihi 24 Mart 2019; kabul edilme tarihi 19 Mayıs 2020)

ÖZ: Bu çalışma, Türkçede karmaşık adlaşmalara yapısal çözümler sunmakta ve çok birimli, özerk bileşenli bir dilbilgisi modeli önermektedir. Türkçede *-DİK* ve *-mA* adlaşmaları önceki çalışmalara da konu olmuş, anlamsal açıdan incelenmiş, +olgusal (*-DİK*) ve -olgusal (*-mA*) olarak ayırt edilmiştir. Csató (1990) ve Taylan (1998), adlaşmaları +/- bilgisellik açısından değerlendirerek, kip/kiplik ulamlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu çalışma, kipsel ayrımı desteklemekle birlikte, dayanağının farklı yapısal kurulumlar olduğunu savunmaktadır. Çalışma, iki ayrı türetim önermektedir: sözdizimsel bir yapıya eklenen *-DİK* türü ve eylem tabanına eklenen *-mA* türü. *-DİK*'i türetimsel değerlendiren çalışma, Türkçede türetimsel bir sürecin de, zaman-görünüş-kişi içeren çekimsel süreçlerde olduğu gibi, kip değeri kodlayabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca, biçimbilimsel işlemlerin yaratıcı olduğu ve sözlükbirimler dışında da karmaşık/anlık çıktılar sağlayabildiği örneklenmektedir. Dil dizgesindeki işlevsel yapıya (*krş.* LFG) ait sonuçlar da vardır: Karmaşık adlaşmalar ve tümcesel işlevleri, Türkçede özne işlevinin nesneden ve etken çatıdaki öznenin de edilgen çatıdaki öznenin daha kısıtlı olduğunu ve *kip* kodlamanın, bir yapının *özne* içermesiyle bağlantılı olduğunu ortaya çıkarmaktadır.¹

Anahtar sözcükler: biçimbilim, adlaşma, yantümce, tümcesel işlev, karmaşık taban

Interactive Grammar and Complex Nominalizations in Turkish

ABSTRACT: This study examines complex nominalizations in Turkish and proposes formal analyses within a modular grammar where autonomous components operate interactively. The complex nominalizations with the -

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 114c064 nolu projenin bir ürünüdür. Bu proje kapsamında, çalışmanın önceki bir biçimiyle ilgili değerli öneri ve soruları için Aslı Göksel'e çok teşekkür ederim.

DIK and *-mA* suffixations in Turkish have also drawn interest, with a focus on their semantics, in previous studies, and they have been contrasted via the +factive (*-DIK*) vs. –factive (*-mA*) features. Csató (1990) and Taylan (1998) consider the two type of nominalizations in terms of +/-indicative and point to a relation between the nominalizations and modality & mood marking. Supporting the contrast which is based on mood, the present study argues that a structural difference underlies it. The study proposes two distinct structures: one for the *-DIK* type, in which the nominalizer is suffixed to a syntactic unit, and one for the *-mA* type, in which the nominalizer is suffixed to a verb stem. Treating *-DIK* as derivational, the study shows that a derivational process may also mark a mood value just like inflectional processes with tense, aspect and person information. The study also illustrates morphological creativity and that morphology can output not only lexeme formations or inflections but highly complex, intermediate units as well. The study refers also to the functional structure (cf. LFG) in the modular grammars: The complex nominalizations and the grammatical relations that they involve indicate that the subject is more restricted than the object and that the active subject is more restricted than the passive subject in Turkish. The study concludes that encoding a mood value is closely related to including a subject for a linguistic unit.

Keywords: morphology, nominalization, subordination, syntactic function, complex base

1 Giriş: Konu, Yaklaşım ve Çerçeve

Bu çalışma, Türkçede *-DIK* ve *-mA* türünden eklenmeler içeren, tümcesel işlevler yüklenebilen karmaşık adlaşmaları yapısal açıdan incelemekte ve çokbirimli bir dilbilgisi modelinde, özerk bileşenlerin birbirleriyle etkileşimlerini içeren özömlerler önermektedir. Önerilen dilbilgisi modelinde, sözdizim, biçimyası/bilgisi,² sesyası/bilgisi, işlevsel yapı ve anlamsal bileşen özerk ancak birbirleriyle ve sözlükeyle etkileşim halinde işlemeleme gerçekleştirmekte, biçimyasısal işlemler sözlükçeden ve sözdizimsel bileşenden bağımsız düşünölmektedir.³ çalışmaya göre biçimyasısal işlemler sözlüksel (örn. Lapointe, 1980), sözdizimsel (örn. Embick ve Noyer, 2007) ya da sözlükçe ve sözdizim arasında dağılık (örn. Anderson, 1982) değıl, özerk biçimyasısına aittir (örn. Zwicky, 1984; Aronoff, 1994; Beard, 1995; Göksel, 1998; Pounder, 2000; Stump, 2001; Sadock, 2012; Kunduracı, 2013). Bu

² Bu çalışmada *bilgi* yerine *yapı* ifadesini içeren *biçimyası*, *sesyası*, *dilyapı* gibi sözcükler, işleyen, etkin birimlere gönderim yapması nedeniyle kimi ortamlarda tercih edilmekte/önerilmektedir.

³ Bu çalışmadaki gibi çokbirimli başka dilbilgisi modelleri ve gereksinim nedenleri için örn. bkz. Fodor (1983), Sadock (2012), Kunduracı (2013).

varsayımlarla çalışmada önerilen dilbilgisi modeli, Etkileşimsel Dilyapısı (ED, Kunduracı, 2018), biçimyasıl işlemleri ne yalnızca sözdizim öncesi ne de yalnızca sözdizim sonrası adımlarla kısıtlamamakta, bileşenler arası katı bir işlem sırası varsaymamaktadır. Bu da dilbilgisinde sözdizim ve biçimyasısının ne zaman gerekirse o zaman işlem yapabileceği anlamına gelmektedir. *keçi-cik* gibi bir sözcükte, örneğin, sözdizim öncesi gerçekleşen bir türetimsel biçimyasıl işlem söz konusuysen, *keçi-ye dikkat* gibi bir ifadedeki durum çekimini içeren biçimyasıl işlem, sözdizim sonrasında gerekmektedir. Kısaca, önerilen etkileşimsel modelde, biçimyasısının sözdizime girdi sağladığı durumlar gibi sözdizimin biçimyasısına girdi sağladığı durumlar da olabilir ve anlamsal bileşen de bu iki bileşen gibi üretici olduğundan (krş. Jackendoff, 2009) hem sözdizimsel hem de biçimyasıl işlemlere eşlik edebilir.

Çalışmada önerilen dil dizgesi ve çözümlenmeler aynı zamanda LFG⁴ dilbilgisi modelinin, dillerin anlamı ifadede önemli biçimde değişiklik gösterebileceği varsayımına dayanmaktadır (Bresnan, Asudeh, Toivonen ve Wechsler, 2016): Bir dil, anlamı ifade ederken ağırlıklı olarak sözdizimi kullanabileceği gibi (örn. İngilizce), ağırlıklı olarak biçimyasısını da kullanabilir ve zengin sözcük biçimleriyle anlamı ifade edebilir (örn. Türkçe). Bu düşünüş ve yaklaşımlar çerçevesinde, çalışmada Türkçede tümcesel işlev edinebilen adlaşmalar incelenmekte, özellikle biçimyasısı, sözdizim ve anlamsal bileşenin etkileştiği işlemler gösterimlenmekte ve LFG'nin varsaydığı bir başka düzlem olan işlevsel yapıya (f(unctional) structure) da gönderimler yapılmaktadır.⁵ Kısaca, bu çalışmada önerilen dizge ve çözümler, işlevsel yapıyı gerekli gördüğünden LFG gibi işlevseldir, ancak çalışma, LFG'nin aksine, sözlükçeden bağımsız bir biçimyasıl bileşen varsaydığı için sözlüksel bir model değildir.

⁴ Bu çalışmada, Lexical Functional Grammar için alanyazınında bilinen LFG kısaltması kullanılmaktadır. Çalışma, LFG çözümlenmeleri sunmamakta ancak LFG'nin kimi varsayımlarını paylaşmaktadır; çalışma içinde yeri geldikçe ortak varsayımlara değinilecek, LFG'ye gönderimler yapılacaktır.

⁵ İşlevsel yapı, yüklem, özne, nesne gibi tümcesel işlevler ve durum, uyum gibi sözdizimsel birimler arası kurulan işlevsel ilişkilerle ilgili yapıdır. Bu çalışma, LFG'de olduğu gibi, diller arası ortak özelliklerin sözdizim (ya da biçimyasısı) gibi ifadesel düzlemlerde değil daha soyut olan işlevsel yapıda olduğunu varsaymaktadır (Bresnan ve diğ., 2016). Bu yapı başka çerçevelerde, örneğin CCG'de (Combinatory Categorical Grammar), kısmen yüklem-üye yapısı ile eşdeğer kabul edilmektedir (bkz. Bozşahin, 1998); bu yapı ve sözdizim arasında dolaylı bir ilişki vardır ve ikisinin eşleşmesiyle de belirsizlikler giderilmektedir. Ancak LFG'de işlevsel yapı, yüklem-üye yapısı (anlam) ve kurucu yapı (biçim, sözdizim) arasında bağlantı kuran türden bir sözdizimsel-işlevsel yapıdır. Bu çalışma da dil dizgesinde işlevsel bir yapı olduğunu varsaymakta, ancak LFG'den farklı olarak, İY'nin bir bağlantı düzeyi değil, dilbilgisel görev yükleyen ve sözdizimsel birimler arası ilişkileri düzenleyen bir alt dizge olduğunu düşünmektedir (bkz. §4). LFG'deki işlevsel yapıya dair ayrıntılar için bkz. Bresnan ve diğ. (2016).

Önerilen ED modeli, Halle ve Marantz (1993), Harley ve Noyer (1999), Embick ve Noyer (2007) gibi çalışmalarda önerilen Distributed Morphology (DM) modeliyle (i) anlam-biçim ayrıklığı ve (ii) sözdizim sonrası da işleyebilen bir biçimyapısı nedeniyle paralel gibi dursa da ED’deki varsayımlar ve işlemler DM’den çok farklıdır. Öncelikle, DM olarak karşımıza çıkan model aslında bir biçimyapısı modeli olmaktan çok sözdizim altmodelidir. DM’de “morfoloji” denilse de bu birim sözdizim ilkeleriyle, sözdizimsel hiyerarşıye göre işletilmektedir. ED ise biçimyapısı için özerk biçimyapısal işlemler içermektedir; bu nedenle DM’de tümce yapısı ve sözcük yapısı iki ayrı olgu değilken, ED’de ikisi iki ayrı olgudur (yapı ilkeleri, kural ve koşulları farklıdır). DM’de, biimyapısının daima sözdizim sonrası çıktı verdiği bileşenler arası katı bir işlem sırası vardır. ED’de ise biçimyapısal bileşen hem sözdizim öncesi hem de sonrası işlem uygulayabilir; sözdizim ve biçimyapısı arasında katı bir işlem sırası yoktur. (Ancak anlamsal bileşen, hem sözdizim hem de biçimyapısal işlemlerle eşzamanlı çalışabilir, bkz. §4, Şekil 1, 2, 3). Diğer bir ayırım da sözlükçeyi ilgilendirmektedir: DM’de ulamsız bir sözvarlığı (*Vocabulary*) düşünölmekte, sözlükçesiz bir anlayış savunulmaktadır; ED ise ulamlı, sözlükçeli, sözlükbirimli bir anlayışa sahiptir. ED’de biçimyapısal işlemler *taban*lara (stem) uygulanırken DM’de böyle bir kavramın önemi yoktur. DM, birime-dayalı olduğundan, *biçimbirim* kritiktir, ED’de ise önemli olan biçimsel taban, kural, işlemdir. Bu nedenle, DM birime-dayalı, ED ise sürece-dayalı bir modeldir: ED *süreçsel biçimbilim* (process morphology) yaklaşımını benimsemekte ve süreçlere dayanan özömler sunmaktadır (bkz. §4).

Ek dizilimi ve sözdizimsel hiyerarşı arasındaki örtüşmezlikleri gidermek ve biçimsel *dizilleri* (paradigma) edilgenleştirmek adına, DM’de sözdizimsel yapılanma sonrası gereken, kurtarıcı kurallar vardır, örn. *silme* (impoverishment). ED’de ise biçimyapısal dizilim zaten kendine özgü ilkelerle ayarlandığından, sözdizim-biçimbilgisi benzeşmezlikleri için kurtarıcı kurallara gerek yoktur. Ayrıca DM’de biçimsel dizillerin kuramsal bir değeri ve etkinliği de yoktur; ED’de ise *dizil* kuramsal bir gereklilik ve üretken, etkin, dizgesel bir olgudur (bkz. Kunduracı, 2013, 2019a). DM, Evrensel Dilbilgisi’ne ait *dizimbilim* (morphosyntactic) özellikler geometrisi varsaymaktadır; ED ise, yukarıda da belirtildiği gibi, diller arası ortak özelliklerin sözdizimden çok İY ve İY’deki dilbilgisel ulamlarla ilgili olduğunu varsaymaktadır.

DM’de çekimsel ve türetimsel biçimyapısı arasında önemli bir fark düşünölmekzen, ED’de ikisi farklıdır; örneğin, eklenme gibi benzer süreçler kullanılsa da iki alt biimyapısının (türetim ve çekimin) amaçları ve işlevleri farklıdır. ED’nin aksine, DM’de çekimsel biçimyapısını ilgilendiren birimler sözdizimsel-işlevsel başlar olarak hiyerarşik yapıda gösterilmektedir. ED’de ise, çekimsel olsun, türetimsel olsun, biçimyapısal birimler sözdizimsel hiyerarşıye değil, biçimsel kurallara ait işlem birimleridir, sözdizimsel

konumları yoktur. Ayrıca, DM'nin aksine, ED'de biçim yapısı *dağıtılmış* değildir, tek ve özerktir (türetimsel ve çekimsel iki alt dizgesi vardır); çeşitli zamanlarda işlem uygulayabilmesi dağınıklık anlamına gelmemektedir: Özerk bir bileşen olarak gerektiğinde işlem uygulamaktadır.⁶

Çalışma şu şekilde ilerlemektedir: Girişi izleyen ikinci bölüm karmaşık adlaşmalara ait alanyazınına yer vermekte ve önceki bulgulara ek olarak nelerin irdelenmesi gerektiğine değinmekte; üçüncü bölüm, adlaşmalarla ilgili bu çalışmaya ait biçimsel yeni bulgulara ve iki tür adlaşma arasındaki biçimsel benzeşmezliklere değinmektedir. Dördüncü bölüm, adlaşmaları bu çalışmada önerilen etkileşimli dil dizgesine ait işlemlerle çözümlenmekte ve iki tür adlaşmanın farklı yapısal aşamalarını göstermektedir. Beşinci bölümde de anlam, biçim, işlev ve bilişle ilgili çıkarımlar yapılmaktadır.

2 Önceki Bulgular, Boşluklar ve Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada incelenen temel yapı Türkçede eylemlerin üye konumunu dolduran, nesne, özne gibi tümcesel işlevler yüklenebilen adlaşma öbekleri ve içerdikleri eklerdir, bkz. (1):⁷

(1) a. [Nevra'nın gittiğin/gideceğin]e inanmıyorum.

b. [Nevra'nın gitmesin/gidişin]i yadırgadım.

Türkçede iyelik öbekleri biçiminde karşımıza çıkan, sıradan iyelik öbeklerinde olduğu gibi ilgi/tamlayan durumu eki ve iyelik ekleri taşıyan bu adlaşmış yapıları ilginç kılan özellik yüklemelerinde adsıl çekim eklerinden önce yer alan adlaştırıcılar (örn. *-DİK*). Bu çalışmanın amacı (i) bu adlaştırıcıların eklendiği tabanların ve adlaştırıcılarla türetilen yeni yapıların dilbilgisel ulamını belirlemek, (ii) türetilen yapıların gösterdiği biçimsel ve anlamsal farklılıkların nedenini irdelemek ve (iii) üretimdeki süreçlerin ve üretimde

⁶ Bunların dışında, DM'de anlamsal yapı (LF) tek başına anlamı ifade etmemekte, anlam bağlantılı sözdizimsel yapıları temsil etmekte, θ -rolleri yapı bağımlı düşünülmemekte (örn. Harley ve Noyer, 1999), ancak ED tek başına anlamsal işlevler, kurallar ve roller içeren özerk bir anlamsal bileşen içermektedir.

⁷ Bu çalışma yalnızca eylemlerin üye konumlarını dolduran, eklenmeli adlaşmalar üzerinedir; (i) tümcede belirteci işlevi olan, örn. *geldiğinde konuşuruz*, (ii) bir adla birleşerek ilgilendirme oluşturan, örn. *geldiğin zaman konuşuruz*, (iii) ilgeçlerin tümleci olabilen adlaşma yapıları, örn. *geldiğin için*, (iv) *diye* tümleyicisi, örn. *gittin diye biliyordum* ve (v) soru biçimleri ile sınırlı çekimler içeren yantümcelemeler, örn. *nereye gitti bilmiyorum* ya da *gitti mi bilmiyorum*, ilgili ve ilginç olmakla birlikte, bu çalışmanın odağı dışındadır.

rolü olan bileşenler arası etkileşimin nasıl gerçekleştiğini gösteren bir dizge önermektedir.

Yukarıda kısaca değindiğimiz adlaşmış içeyerleşik öbekleri tekrar düşünelim: (1a) ve (1b)'de görüyoruz ki yerleşik yapıdaki adlaştırmacı *-DİK* (*-y)AcaK*) da *-mA* (*-Iş*) da olsa, yapı iyelik öbeği biçimindedir ve bu benzerlik ilk bakışta iki türetimin yapısal bir farklılık göstermediği izlenimini vermektedir; iki durumda da adlaştırmacıyı iyelik ekleri izlemektedir. Bu nedenle, önceki çalışmalar (1a) ve (1b) arasındaki anlamsal/yorumsal farka odaklanmış, *-DİK* ekini diğer ekin aksine olgusal adlaştırmacı olarak tanımlamıştır (örn. Underhill, 1976; Kural, 1993; Erkman-Akerson ve Ozil, 1998; Schaaik, 1998).⁸ Olgusal yaklaşımlara göre bu, *-mA*'lı adlaşmanın aksine, *-DİK*'lı adlaşmanın geçmiş zaman içeren önermelere, gerçekliklere gönderme yaptığı anlamına da gelmektedir: *-DİK*'lı yapı zaman içerdiği için *-mA*'lı türden ayrılmakta ve yorumsal bir farka neden olmaktadır. Ne var ki, aşağıda (3)'teki örnek bu savın doğru olmadığını göstermektedir, çünkü aynen *-DİK*'lı yapıda olduğu gibi, *-mA*'lı yapı da zaman içeren bir olguya gönderim yapabilmektedir:

(2) [Nevra'nın git-me-sin]-e çok şaşırdım.

(2)'deki örnek 'Nevra gitti' yorumuna izin vermektedir. Bu da farklı adlaştırmacıların kullanıldığı yapılar arasındaki farkın gerçek olgulara gönderim yapma ya da yapmamanın ötesinde olduğunu göstermektedir. Adlaşmalarla ilgili geleneksel olgusal sava sorun oluşturan daha önemli bir nokta da *-DİK*'lı yapıların göndermelerinin geçmiş zaman dışındaki zamanları da rahatlıkla içerebilmesidir, (3)'te örneklendiği gibi:

(3) [Nevra'nın dün/ şimdi/ yarın/ hep git-tiğ-in]-i biliyorum.

(3)'ten yola çıkarak, *-DİK*'lı yapının geçmiş zaman yerine bitmişlik görünüşünü ifade ettiği ileri sürülecek olursa, örneğin Kennelly (1996) ve Aygen (2002)'teki gibi, bu kez de (3)'te bitmişlik içermeyen 'dün' dışındaki yorumları açıklamakta güçlük çekeriz.

Göksel (1997) ve Kelepir (2007) çalışmalarında olduğu gibi, *-DİK*'ın geçmiş zamanla kısıtlanamayacağını vurgulayan ve konuya farklı bir yaklaşım

⁸ Aslında, bilişsel bir yaklaşım olan Langacker (1991)'de anlama dayalı şöyle bir ayırım vardır: olay adlaşmaları (active), olgusal (factive) adlaşmalar ve tümcesel (sentential) adlaşmalar. Olay adlaşmaları eylemin hiçbir katılımcısının görünmediği (sözlükbirim olan) tür, olgusal adlaşmalar özne dışında katılımcıların belirmediği (ulaçlar gibi) tür ve tümcesel adlaşmalar da özneyle birlikte tüm katılımcıları içeren tür olarak ifade edildiğinden (Langacker, 1991), bilişsel yaklaşıma göre Türkçede hem *-mA*'lı hem de *-DİK*'lı adlaşma en az olgusal seviyede düşünülebilir.

getiren Csató (1990) ve Taylan (1993, 1998, 2014), adlaşmalar arasındaki yorumsal farkın kipe dayandığını öne sürmektedir. Kipe dayalı bu yaklaşıma göre *-DİK*'lı yapı bildirme kipi taşırken, yani +bilgiselken, *-mA*'lı yapı +bilgisel değildir ve bunun yerine, +yükümlülük gibi, yalnızca kiplik değerleri taşımaktadır (krş. Palmer, 2007). Taylan (1998), hangi türden ana eylemlerin yerleşik yapıda *-DİK*'lı ya da *-mA*'lı tür adlaşma içerebileceğine de eğilmiş ve şu bulgulara ulaşmıştır: Genellikle yerleşik yapıyla ilgili kanı içeren (i) *san-*, *inan-* gibi eylemler *-DİK*, (ii) sözlüksel olarak dilek anlamları taşıyan *yasakla-*, *iste-* gibi eylemler *-mA*, (iii) *söyle-*, *bahset-* gibi iletişim eylemleri, *anla-*, *bil-* gibi bilişsel/algısal eylemler ve *şaşır-*, *üzül-* gibi konuşucuya ait tepki/değerlendirme içeren (psikolojik) eylemler hem *-DİK* hem de *-mA* içeren türden adlaşmalarla birlikte kullanılmaktadır. Hangi türden ana eylemlerin hangi tür adlaşmayı nesne olarak alabildiği, sözlüksel özellikler ve altulamama arasındaki ilişki ağıından önemlidir ve Csató (1990) ve Taylan'ın (1998) kip ve kipliğe dayalı ayrımlarına anlamsal ağıdan destek sunmaktadır. Ancak adlaşmalar ile ilgili altulamama daha önce ayrıntılı olarak değerlendirildiği için bu çalışmada irdelenmeyecek, yalnızca örneklenecektir.⁹ Aşağıda (4)'te yalnızca *-DİK*, yalnızca *-mA*, her ikisiyle de anlam farkıyla ve her ikisiyle de anlam farkı olmadan oluşabilen ifadeler örneklenecektir:

- (4) a. Çocuğun konuştuğunu/*konuşmasını sanıyorum. (tek *-DİK*)
 b. Çocuğun konuşmasını/*konuştuğunu yasaklıyorum. (tek *-mA*)
 c. Çocuğun konuştuğuna/konuşmasına şaşırdım. (anlam farksız)
 d. Çocuğun konuştuğunu biliyorum. (+ olgusal)
 e. Çocuğun konuşmasını biliyorum. (- olgusal)

Csató (1990) ve Taylan (1998) çalışmalarına ait kipe dayalı bu öneri, adlaştıncıların izin verdiği yorumların pek çoğunu kapsadığından ağılayıcıdır (yantümcelerde kip için ayrıca bkz. Ozil, 1994). Ancak, (2)'deki ifade, örneğin, ya da (4c), *-mA*'lı yapıların da bilgisellik ifade edebileceğini ve -bilgisellikte eşleşmeyebileceğini göstermektedir çünkü (4c) 'çocuk konuştu' biçiminde bir

⁹ Türkçede ana eylemler ve adlaşma içeren altulamaları ile ilgili ayrıntılar için bkz. Özsoy (1994), Taylan (1998), Schaaik (1998). Ayrıca, Givón (1990), eylemler ve adlaşmış tümleçlerinin biçimine dair bilişsel dilbilimsel bir öneri sunmakta ve tümlecin biçiminin aslında anatümcecin özneden kaynaklı bir bağlayıcı güçle belirlendiğini ileri sürmektedir; eylemler bir skalada sunulmakta ve skaladaki yerlerine göre tümleçlerin ne tür bir adlaşma içereceği kestirilebilmektedir.

bilgisel okumaya izin vermektedir. Kipsel çözümlenmeyle ilgili diğer bir soru da şu şekildedir: *-DİK* ve *-mA* gibi ekler adlaştırıcıysa, aynı zamanda nasıl olup da eylem ulamıyla ilgili olan kip olgusunu ifade etmektedirler? (Bu soru §5'te yanıtlanmaktadır.)¹⁰

-DİK'lı yapıyı *-mA*'lıdan ayıran diğer bir nokta da *-mA*'lı yapıda biçimsel olarak bulunmadığı halde olası olan 'niye' ve 'nasıl' anlamlarıdır. Johanson (2013), örneğin, [[*çocuğun gelmesi*]ni anlıyorum] türünden bir tümcenin 'çocuğun niye geldiğini anlıyorum' okumasına, ve [[*çocuğun yüzmesi*]ni biliyorum] gibi bir tümcenin de 'çocuğun nasıl yüzdüğünü biliyorum' gibi okumaları olduğunu göstermektedir. Johanson, ayrıca yukarıda değinilen çoğu çalışmada olduğu gibi, iki türden yapının göndergelerindeki farklılığı vurgulamaktadır: *-DİK*'lı tür olası gerçekleri içeren bilgileri bilişsel olarak 'doğru' şeklinde tanımlamakta, *-mA*'lı tür ise yalnızca olaylara gönderim yapmakta ve bu nedenle daha fazla yoruma açık okumalara sebep olmaktadır.

-DİK'lı ve *-mA*'lı adlaşmaları anlamsal olarak karşılaştıran diğer bir çalışma da Demirok (2018)'dir. Demirok, iki adlaşma arasındaki benzeşmezliklerin aslında anlamsal düzeye dayalı bir farktan ötürü olduğunu düşünmekte ve biçimsel-anlambilgisel bir çözümlenmeyle adlaşmaları ayırmaktadır: *-mA*'lı adlaşmalar olay-yüklemlere, *-DİK*'lılar ise önermelere gönderim yapmaktadır; yani anlamsal türler farklıdır. Bu da, Demirok'a göre, farklı yapısal davranışlara zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmaya göre, böylesi anlamların nasıl yapılardan ortaya çıkabileceği de tartışılmalıdır. Diğer bir deyişle, *-DİK*'lı yapının doğruluk değeri içerebilen olgulara, *-mA*'lı yapıninsa olaylara/durumlara gönderim yapmasını sağlayan şey nedir bunu da çözümlenmek gerekir. Çalışma, Demirok (2018) ve anlama değinen daha önceki çalışmaları, yani durum ve önerme farkını, desteklemekte ancak bu gibi anlamsal türlere karşılık gelebilecek biçimlerin ve bu biçimleri oluşturan farklı yapılanmaların peşindedir (§4 ilgili yapılanmaları sunmaktadır). Yoruma dayalı farklılaşmanın yanında *biçimsel* farklılıklar da (bkz. §3) olduğundan, anlamsal düzeyin yanında biçimsel ayrılmanın da mutlaka sorgulanması ve çözümlenmesi gerekmektedir (bkz. §4).

3 Yeni Bulgular ve Araştırma Soruları

-DİK ile ilgili bir önceki bölümde değinilen bilgisellik ve olgusalılık bu ekin aslında iki ayrı biçimcikten oluştuğunu mu göstermektedir, yani bilgisellik ve olgusalılık aslında *-DI+K* içinde *-DI*'ya dayalı zaman-görünüş-kip değerlerinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa, bu ekin yine de, tek bir biçimbirim olarak çözümlenmesi mi daha açıklayıcıdır şeklinde bir soru da sorulabilir.

¹⁰ Türkçede kip ve kiplik üzerine ayrıntılı, güncel bir çalışma için ayrıca bkz. Taylan (2018).

Örneğin, Göksel (1997, 2007), Kural (1993, 1994) ve Keleşir (2007) *-DIK*'ı *-DI+-K* şeklinde karmaşık bir biçim olarak değerlendirmekte ve bu karmaşık biçimde yalnızca *-K*'nin bir tümleyici olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu çalışma, aşağıda sıralanan gerekçelerle, ikili karmaşık çözümleme yerine tek biçimli bir *-DIK* çözümlemesi önermektedir (bkz. §4).

Öncelikle, *-DI+-K* şeklinde iki ayrı biçim olsaydı, *-K*'ye tümleyici işlevi, *-DI*'ya da geçmiş zaman ve/veya bitmişlik görünüşü işlevi yüklenirdi. Ancak yukarıda (§2) değinildiği üzere, *-DIK* içeren yapılar ne sadece geçmiş zaman ne de sadece bitmişlik değeriyle kısıtlıdır. *-DIK*'lı yapılar diğer zaman ve görünüş değerlerini içeren okumalara da izin vermektedir. Bu durumda, *-DI+-K* şeklinde bir çözümleme ya *-DI*'yı işlevsiz kılacak ya da geçmiş zaman ve bitmişlik dışında izin verilen diğer okumaları açıklamaz bırakacaktır.

İkinci olarak, zaman-görünüş-kiplik biçimi *-DI* hem adsal hem de eylemsel tabanlara eklenebilmektedir, örneğin, *gel-di* ve *güzel-di* biçimlerindeki farklı taban türleri gibi. Ancak *-DIK* yalnızca eylemsel tabanlara eklenebilmektedir: *gel-diğ-i* ve **güzel-diğ-i* ifadelerinin örneklediği gibi. 'güzel olduğu' anlamı için, örneğin, eylem olmayan taban türü bir yardımcı eylem gerektirmektedir, *ol*, ve *-DIK* ancak sonrasında *ol*'a eklenebilmektedir. *-DIK* içinde *-DI* ayrı bir biçim olsaydı (*-K* olmadığı durumlardakinden ayrı bir davranış yerine) *-DI* dan paralel bir davranış beklerdik. Bu da şunu göstermektedir: *-DI* hem ilk konum hem de ikinci konumda oluşabilen bir zaman-görünüş-kiplik ekiyken, yani hem, *gel-di*'de olduğu gibi eylem tabanına gelebilirken, hem de *gel-miş-ti*'deki gibi başka bir zaman-görünüş-kiplik ekini izleyebilirken ve ayrıca *güzel-di*'deki gibi eylem dışı tabanlara da eklenebilirken, *-DIK* ne eylem dışı tabanlara eklenebilmekte ne de başka bir zaman-görünüş-kiplik ekini izleyebilmektedir: **güzel-diğ-i* ve **gel-miş-tiğ-i*.

Üçüncü olarak, *-DI+-K* görüşünde olduğu gibi *-K* şeklinde bir tümleyici var ise, bu tümleyicinin *-DIK*'a benzer işlevlere sahip olan *-(y)AcAk*'tan sonra da belirmesini beklerdik ancak, *-(y)AcAk + IK = (y)AcAğIK* şeklinde bir biçim oluşmamaktadır Türkçede. Üstelik bu oluşamayan biçime herhangi bir sesbilimsel engel de yoktur. Söz konusu biçimi *(y)AcA+K* olarak değerlendirecek olursak bu kez de Modern Türkçede *-(y)AcA* şeklinde bir zaman ve adlaştırma biçimbirimi olmamasını açıklayamayız. Adlaşmalarda gelecek zaman değerinden sorumlu biçim *-(y)AcA* olsaydı, bu biçimin sınırlı yapılarda aynı değer için oluşmayışını da açıklayamazdık: *bak-aca*(k)*. Benzer şekilde, *-K* şeklinde bir tümleyici var ise, bu tümleyicinin *-mAk* içeren adlaşmalarda da oluştuğunu düşünebilir (yukarıdakilere paralel olarak) ancak neden *-mA+-K*'ta zaten bir adlaştırıcı olan *-mA* biçiminden sonra eklendiğini açıklayamazdık. Örneğin, *yüz-mek* gibi bir biçimde eylemsel tabanın ardından önce adlaştırma eki ile *yüz-me* türetimi yapıp hemen ardından da tümleyici *-K*'nin eklenmesi beklenmedi ve işlevsel olarak gereksiz olurdu. Son olarak *-DIK*, *-(y)AcAk* ve *-mAk* biçimlerinde *-K* şeklinde bir tümleyici var ise bu

tümleyicinin diğer adlaştırıcılar *-mA* ve *-(y)Iş*'tan sonra da eklenmesini beklerdik. Bu durumda yantümcelerdeki adlaştırıcılar adlaştırmadan, yani ulam değişiminden, *-K* de yantümcelemeden sorumlu olurdu örneğin. Ancak böyle biçimler türememektedir: *(ben-im) gel-me(*-ęi)-m* ya da *(ben-im) gel-iş(*-ię)-im*.

Bu nedenlerle, bu çalışma *-DIK*'ı (ayrıca *-(y)AcAk* ve *-mAk*'ı da) tekbiçimbirim olarak kabul etmekte ve §4'te sunulan yapısal işlemlerde *-DIK*'a tek bir biçim olarak işlevler yüklemektedir.

Özetle, karmaşık adlaşmaları inceleyen önceki çalışmalar, hem anlamsal hem de kipsel önemli iki fark ortaya atmıştır; ancak, bu çalışmaya göre iki tür adlaşma arasındaki farklılıklar anlam ve kiple sınırlı değildir. Çünkü iki tür adlaşma arasında hem biçimyapısal hem de sözdizimsel benzeşmezlikler de vardır; bu çalışma da bu benzeşmezliklerin nedenini araştırmaktadır.

Öncelikle, *-DIK* içeren yapının bağımlı, *-mA* içeren yapınınsa bağımsız bir biçim olduğunu vurgulamak gerekir: *tanıdık, bildik* gibi bir takım sözlükselleşmiş ifadelerin dışında eylem+*DIK* biçimi, örn. *gel-dik-* bağımsız değildir, (adsıl kişi, sayı ve iyelik ulamları için) çekimlenmek durumundadır. Buna karşın eylem+*mA* biçimi bağımsızdır, çekimlenebilir ya da çekimlenmeyebilir, örn. *gel-me nedenim* ve *gel-me-m-in nedeni*. Aşağıda (5) bağımlı *-DIK* biçimine karşı bağımsız *-mA* biçimini gösteren diğer bir durumdur: *-mA*'lı adlaşma, iyelik öbeği biçimini almadan da tümcede işlev yüklenebilmektedir, ancak *-DIK*'lı adlaşma adsıl çekim olmadan bu şekilde kullanılamamaktadır:

(5) a. Kendini ifade ed-ebil-me(-n) de bir beceri.

b. Kendini ifade ed-ebil-dik*(-in) doğru.

Yalnızca *-DIK* eklenmesine uğramış bir eylem tabanının Türkçede bağımlı oluşu, *-DIK* eklenme süreci ve bu ekin eklendiği taban türü açasından bu çalışmada sunulan önerileri tetikleyen noktalardan biridir (bkz. §4). *-DIK*'lı yapı, ayrıca, başka bir çekim almadan çokluk biçimiyle çekimlenemezken, örn. **gel-dik-ler, -mA*'lı yapı bu konuda da daha özgür davranmaktadır, örn. *sık sık gel-me-ler* (krş. Kornfilt, 2003).

Biçimyapısal türleri içeren yukarıdaki çıktısal farkların dışında sözdizimi ilgilendiren benzeşmezlikler de vardır. Örneğin, *her, bu* gibi belirleyiciler *-DIK*'lı yapının aksine yalnızca *-mA*'lı yapı öncesinde kullanılabilir: ¹¹ *her/bu gel-me-n/*gel-diğ-in olay* gibi bir ifadede adlaşma anlamıyla *-DIK*'lı

¹¹ Bu gözlem için ayrıca bakınız Demirok (2018).

yapı sorunludur.¹² Aşağıda (6)'daki ifadeler de *-DİK*'lı yapının *-mA*'lı yapıya göre sözdizimsel olarak kısıtlı olduğunu göstermektedir: Her ne kadar iki tür adlaşma da tümcede nesne işlevini yüklenbilse de, yalnızca *-mA* türü adlaşmalar kısıtsız bir şekilde özne işlevini üstlenebilmektedir. *-DİK*'lı yapı, etken tümcede nesne işleviyle bulunabilmekte ancak özne işleviyle bulunamamakta, ancak edilgen çatılı bir yapıda özne işlevini üstlenebilmektedir.¹³

				Çatı:	İşlev:	
(6) a.	(ben)	[gel-me-n]-i	gizle-di-m.	→	etken	nesne ✓
	ÖZN	NES	YÜK			
b.	(ben)	[gel-diğ-in]-i	gizle-di-m.	→	etken	nesne ✓
	ÖZN	NES	YÜK			
c.	[gel-me-n]	ben-i	üz-dü.	→	etken	özne ✓
	ÖZN	NES	YÜK			
d.	*[gel-diğ-in]	ben-i	üz-dü.	→	*etken	özne ×
	ÖZN	NES	YÜK			
e.	[gel-me-n]	gizle-n-di.		→	edilgen	özne ✓
	ÖZN	YÜK				
f.	[gel-diğ-in]	gizle-n-di.		→	edilgen	özne ✓
	ÖZN	YÜK				

(6a-b)'deki ifadeler, iki tür adlaşmanın da tümcede nesne işlevini yüklenbileceğini, (6c-d)'deki ifadeler ise yalnızca *-mA*'lı adlaşmanın etken çatılı bir tümcede özne işlevini edinebileceğini, *-DİK*'lı yapının bu açıdan kısıtlandığını,¹⁴ (6e-f) de edilgen çatı ile iki tür adlaşmanın da özne işlevi

¹² Ancak bu ifade kısaltılmış (baş adı kullanılmayan) bir ilgilendirme yapısı iken sorunsuzdur: [*her/bu [gel-diğ-in (nokta)] olay*]. Bu da, bu çalışmada olduğu gibi (§4, §5) adlaşma ve ilgilendirmenin farklı değerlendirilmesi ve çözümlenmesi gerektiğini göstermektedir aslında.

¹³ *-DİK*'lı yapının özne işlevini üstlenebildiği kısıtlı durumlar vardır, örneğin yukarıda (5b)'deki gibi yüklemcil birimi eylem dışı bir ulamdan olan [*kendini ifade edebildiğin*]_{ÖZN} [*doğru*]_{YÜK} ifadesi. Benzer şekilde, [*geldiğin*]_{ÖZN} [*gözden kaçmamış*]_{YÜK} gibi bir ifadeye yine *-DİK*'lı yapı özne işlevine sahiptir, ancak bu işlev etken çatıyla, *-mA*'lı yapının aksine, kısıtsız değildir.

¹⁴ (6d)'deki sorun, yukarıda ifade edildiği gibi, *-DİK*'lı yapının özne konumunda olmasından kaynaklanıyor; örneğin, sorun ana eylem *üz-*'den ve bir tür anlamsal

üstlenebileceğini göstermektedir. Özetle (6)'ya göre, *-DIK*'lı yapı sözdizimsel ve işlevsel olarak daha kısıtlıdır. Türkçedeki bu veriye bakılarak, işlevsel yapı açısından, şu gibi çıkarımlar yapılabilir: Yukarıdaki ifadelerden esinlenerek, örneğin Dalrymple ve Lødrup (2000)'de olduğu gibi, (Türkçe) tümcelerde *-DIK*'lı yapı TUM (COMP), *-mA*'lı yapı da NES (OBJ) işlevini görmektedir diyebilir, adlaşmaların farkını tamamen işlevsel yapıya, yani adlaşmaların farklı tümcesel işlevler üstlenebilmesine bırakabilirdik. Ancak Türkçedeki adlaşmalar görüldüğünden daha karmaşıktır, çünkü (6)'daki kısıtlılığa rağmen *-DIK*'lı yapılar, beklenenin aksine, *-mA*'lı yapılar gibi sıradan ad öbekleriyle yer değiştirebilmektedir, (7)'de örneklendiği gibi:

(7) a. Nevra [sarı kitab]-ı unuttu.

b. Nevra [Tuna'nın sarı kitabı oku-duğ-un]-u unuttu.

-DIK'lı yapının bir ad öbeğiyle yer değiştirebilmesinin yanında (7)'de dikkati çeken başka bir nokta da *-DIK*'lı yapının yine sıradan bir ad öbeği gibi durum yüklenebilmesidir, yukarıdaki iki ifade de belirtme durumuyla çekimlenmiştir. Böylece, iki tür adlaşma arasındaki farkları tümcesel işleve de bırakamayacağımızı görüyoruz: İki tür de NES işlevini ve (kısmen) ÖZN işlevini üstlenebilmektedir (bkz. (6)); demek ki işlevsel yapının dışında bir düzlemde farklılaşma sözkonusudur.

Üye yapısı (ya da yüklem-üye yapısı) da düşünülmesi gereken bir diğer olasılıktır. Bu çalışma, LFG'de (Bresnan ve diğer., 2016) olduğu gibi, üye yapısını işlevsel yapıdan ayrı bir düzlem olarak değerlendirmekte, benzer işlevlere sahip olan adlaşmaların farklı özelliklerinin üye yapısını da ilgilendirdiğini göstermektedir: *-mA* içeren yapı anlamsal rollerden temel olanları, yani eyleyen, etkilenen gibi rolleri üstlenebilirken, *-DIK* içeren yapı, yukarıda gösterildiği gibi bağımlı bir biçim olduğundan bu gibi temel üye rollerini içer(e)miyor olabilir. Ancak bu olası durumda da yine yapıya gönderim yapmak gerekir, örneğin, ne tür bir yapı ne tür bir rolle eşleşebilir, bunu düşünmek gerekir. Gelecek bölümde (§4) sunulan yapısal çözümlemelerin ardından adlaşmalarla ilgili üye rolleri yeniden değerlendirilecektir.

Türkçede adlaşmalara yapısal açıdan bakan çalışmalar da vardır, ancak bu çalışmalar adlaşmaları yalnızca sözdizimsel değerlendirmiş, yukarıda değinilen işlevsel, biçimyapısal ve üye yapısal farklılıklara değinmemiştir. Kornfilt ve

yakışmazlıktan kaynaklanıyor olsaydı, *-mA*'lı adlaşma da (karmaşık olay gönderimi nedeniyle) bu ortamda özne olamazdı, ama olabiliyor, bkz. (6c). Ayrıca iki tür adlaşma da, örneğin, *üzül-* eyleminin nesnesi konumunda anlam farksız kullanılabiliyor: *geldiğine/gelmene üzuldüm*. Kısaca (6d)'de anlamsal değil biçimsel bir kısıt söz konusu: biçim ve işlev örtüşmezliği.

Whitman (2011), örneğin, iki tür adlaşmayı da sözdizimsel hiyerarşiyle çözümlenmekte, adlaşmalardaki adsıl özellikleri, eylemsel öbeklerden daha yukarı konumlarda bulunan ve eylemsel öbekleri tümleş olarak seçen işlevsel, adsıl başlardan kaynaklı düşünmektedir. Sözcük yapısını sözdizimsel hiyerarşi ve işlevsel ulamlar ile açıklamaya çalışan bu yaklaşımda (krş. Borsley ve Kornfilt, 2000), adlaşmalardaki adsıl yanlar işlevsel ad başlı işlevsel yansımaya, eylemsil yanlara bu yansımanın alt tarafında kalan, zaman, kip gibi eylemcil yansımalara verilmektedir. Kornfilt ve Whitman'a (2011) göre, Türkçedeki iki tür adlaşma da zaman öbeği üstüne çıkan türden (işlevsel) bir ad yansımasıdır, dolayısıyla iki tür arasında yapısal bir fark yoktur, ikisi de içsel olarak yantümce, dışsal olarak belirleyici öbeği yapılarıdır; ancak kipe dayalı bir fark vardır (Csató, 1990 ve Taylan'ın, 1998, daha önce önerdiği gibi).¹⁵

Schaaik'ın (1998) çalışmasında da iki tür adlaşma arasında yapısal bir fark yoktur, hem *-DİK* hem de *-mA* türü sözdizimsel adlaşma olup, *-DİK*'lı yapı zaman (–gelecek) içermekte ve bu iki tür adlaşma *-(y)İş*'tan ayrılmaktadır: Schaaik'a göre bu iki türün aksine, *-(y)İş* adlaşmaları sözdizimsel değil biçimbilgisel/sözlükseldir.¹⁶ Oysa ki bu çalışma, hem *-DİK*'lı yapıların zaman kısıtlaması olmadığını, yani *-DİK*'ın zaman ulamıyla ilgisi olmadığını, hem de *-mA* ve *-(y)İş*'ın yapısal olarak hiçbir fark içermediğini ancak *-DİK*'ın farklı bir yapılanma içerdiğini göstermektedir (bkz. §4).

Adlaşmalara yapısal gönderimler yapan diğer bir çalışma da Bozşahin'e (2002) aittir. Bozşahin'e göre *-DİK* ve *-mA(sI)*¹⁷ ekleri sözlüksel tür olarak iki farklı yantümceleyicidir, ancak her ikisini içeren yapı da öbeksi açıya sahiptir, yani iki adlaştırıcı da sözdizimsel türdendir, sözdizimsel birimlere eklenmektedir (s. 23–24).

¹⁵ Ancak Kornfilt (2003), *-DİK*'lıların aksine, *-mA*'lı adlaşmalarda bir TümÖ olmadığını varsaymaktadır. Bu çalışmanın ve örtük taşıma içermeyen LFG, CCG gibi diğer dilbilgisi modellerinin aksine, Kornfilt (2001, 2003), Kornilt ve Whitman (2011), sözcük türetimini ve adlaşmayı taşıma içerebilen sözdizimsel oluşumlar olarak değerlendirmektedir.

¹⁶ Bu çalışmanın aksine, Schaaik'a (1998) göre “biçimbilgisel” ifadesi “sözlüksel” ile paraleldir ve *-(y)İş*'lı adlaşmaların sözlüksel düşünülmesinin nedeni *gir-iş*, *çık-ış* gibi kimi sözlükselleşmiş ifadeler ve *sık sık* gibi belirteçlerle *-(y)İş*'lı adlaşmanın sorunlu olduğunun düşünülmesidir. Oysaki, *-mA* türüne ait sözlükselleşmiş ifadeler de vardır ve *sık sık* gibi bir belirteç *-(y)İş*'lı tür ile yapısal açıdan sorunlu değildir: *kapıya sık sık çıkışın/çıkman*. (Ancak *-(y)İş* türünün ‘nasıl’ gönderimi nedeniyle kimi anlamsal ve dolayısıyla altulamsal kısıtlamalar olabilir elbette. Örneğin *iste-* eyleminin nesnesi olarak *-(y)İş*'lı yapı *-mA*'lı ile aynı anlamda kullanılamamaktadır: *gel-me-n-i/??gel-iş-in-i istemiyorum*.)

¹⁷ Bozşahin (2002)'de *-mA* (eylemlik) ve *-mA(sI)* (eylemcil ad) ekleri iki farklı sözlüksel türdür, asıl örnekler için bkz. Bozşahin (2002), (32b) ve (32c) numaralı örnekler.

-*DİK* ekini yapısal ve biçimsel olarak ilginç kılan başka bir durum da bu ekin aynı zamanda [*Tuna'nın git-tiğ-i okul*] gibi ilgilendirme yapılarında karşımıza çıkmasıdır (krş. Kornfilt, 2003). -*mA* türü ise ilgilendirme yapılarında kullanılmamaktadır. Örneğin, Hankamer ve Knecht (1976), -*DİK*'lı adlaşma yapısını bu nedenle tümcecik olarak kabul etmekte ve biçimsel olarak ilgilendirme yapısıyla bağdaştırmaktadır. Lees (1965), Özsoy (1994), Kennelly (1996) ve Aygen (2007) de -*DİK*'lı adlaşmaların temel yapılarında ilgilendirme tümcesi içerdiğini düşünmektedir. Bu çalışmaya göre adlaşma içeren -*DİK* ve sıfatlaşma (ilgilendirme) içeren -*DİK* eklenmeleri farklı biçimyapısal işlemlere dahildir, arada ulamsal farklılık vardır ve farklı iki ulam kuralı etkindir: tümcemsil/tümcecikten ad türetme ve sıfat türetme, bkz. §4, §5.

Bu çalışmaya göre, -*DİK* ve -*mA* türünü yapısal olarak ayırırken yalnızca anlamsal ya da yalnızca sözdizimsel düzeye dayanan çözümlenmelerle aşağıdaki sorulara açık yanıtlar sunulmamaktadır. Çalışmanın araştırdığı sorular şu şekildedir:

- -*DİK* ve -*mA* türünden ekler nasıl yapılara (ne tür tabanlara) eklenmektedir?
- Bu eklerle türetilen yapıların dilbilgisel ulamı ve özellikleri nelerdir?
- -*DİK* eki türetim/yapım eki mi yoksa çekim eki midir?
- Türkçede karmaşık adlaşma yapıları bileşenler arası ne gibi etkileşimler içermektedir?
- Türkçede karmaşık adlaştırıcılar ve adlaşma süreci biçimyapısını da içeren dil dizgesinin genel işleyişiyle ilgili ne tür çıkarımlar yapmamızı sağlar? Tümcesel işlevlere ve anlamsal rollere nasıl gönderimler yapılabilir?

4 Etkileşimi Çözümlenmeler

Bu bölüm, iki tür adlaşma yapısını, yani -*DİK*/-(y)AcAk ve -*mA*/-(y)Iş türünü, Etkileşimsel Dilyapısı (Kunduracı, 2018) çerçevesinde çözümlenmekte, hem anlamsal bileşenin biçimyapısı ve sözdizimle olan etkileşimi hem de biçimyapısı ve sözdizimin birbirleri ile olan etkileşimi üzerine öneriler sunmaktadır.¹⁸ Etkileşimsel Dilyapısı, yukarıda da bahsedildiği gibi (§1) özerk bir biçimyapısını varsayan, eklerin sözlükbirim ya da sözdizimsel birim olmak yerine etkin biçimsel kurallara ait birimler olarak değerlendirildiği, ayrık (separationist, Beard, 1995) ve süreçsel bir biçimbilim çerçevesidir. Aşağıdaki

¹⁸ Sesbilimsel bileşen de çokbirimli dilbilgisinin özerk bir alt dizgesidir, ancak bu çalışmada sesbilimsel etkileşimlerle ilgili ayrıntılara değinilmemektedir.

çözümlemelerde anlam ve biçim ayrı(k)lığı ve sözdizim ve sözlükçeden özerk bir biçim yapısı öngörülmektedir.¹⁹

Öncelikle bir önceki bölümdeki yeni biçimsel bulguları özetleyelim: *-DİK*'li yapı bağımlı biçim, *-mA*'lı yapı bağımsız biçimdir; her iki yapı da tümcede NES işlevini sorunsuzca üstlenebilmektedir; *-mA*'lı yapı sınırsızca, ancak *-DİK*'li yapı, ana yüklem eylemcilken, yalnızca edilgen çatıda ÖZN işlevini üstlenebilmektedir. Daha önceki çalışmaların bulduğu kipsel ve anlamsal ayrımlara (bkz. §2) bu biçimsel benzeşmezlikleri de ekleyerek, iki türden adlaşmanın yapısal olarak ayrı işlemlerden geçtiğini rahatlıkla öne sürebiliriz. Yapısal farklılığa paralel anlamsal yeni bir tanımlama yapacak olursak, bu çalışmaya göre *-mA*'lı yerleşik yapı *ait olaylara*, yani bir iyesi (sahip ögesi) olan kipsiz yüklemlemelere (kip değeri içermeyen, yüklem ve üyesi arasında aitlik ilişkisi kurulan yapılara) gönderim yapmaktadır. *-DİK*'li yapı ise olgusal varlıklara/olası gerçeklere, yani kipli yüklemlemelere (bilgisel kip değeri içeren yüklemlemelere) gönderim yapmaktadır. Ne tür yapılanmaların farklı türden yüklemlemelere gönderim yapabileceğine bakalım şimdi de.

Önce, karmaşık olmayan bir adlaşma süreciyle başlayalım. Aşağıda Şekil 1, *oku-ma* gibi bir sözcüğün nasıl türediğini gösterilmektedir; biçim yapısasal bir işlem, birbiriyle eşleşen anlam, ulam ve biçim kurallarından oluşmakta, girdi (taban) ve çıktı (türev) bilgilerini içermektedir. Biçim yapısasal işlemler, belirli türden tabanlara uygulandığından (ki bu işlemden işleme değişebilir) ve belirli türden çıktılar verdiğinden (bu da işlemden işleme değişebilir), işlemlerde taban ve türev bilgilerinin olması önemlidir.

Şekil 1. Basit Türetim

Süreç 1: <i>oku-ma</i>	
Anlamsal Kural (AK): 'oku' → 'olgusal varlık'	Girdi/Taban: E (<i>oku-</i>)
Biçimsel Kural (BK): { <i>oku + -mA</i> }	Çıktı/Türev: { <i>okuma</i> }
Ulamsal Kural (UK): E → A	(olası sözlükbirim)
Yüklem-Üye Yapısı: X → X (olay → olay)	
Etkileşimler: Sözlükçe, Anlam, Biçim yapısı, Ses yapısı	

¹⁹ Çalışma boyunca, {...} biçimindeki süslü parantezler biçim yapısasal işlem ve birimler için, [...] biçimindeki köşeli parantezler de sözdizimsel işlem ve birimler için kullanılmaktadır.

Şekil 1'deki süreçte, biçimsel tabana (eylem köküne) *-mA* eklenmesiyle eylem kökünden biçimsel olarak *x-ma*, ulamsal olarak bir ad ve anlamsal olarak da eylemin anlamından bir olaysal varlık türetilmektedir. İşleme ait çıktı olası bir sözlükbirimdir, yani belirli koşullar sağlanırsa (örneğin sıklık ya da anlam özelleşmesi) sözlükçeye giriş yapabilir ancak zorunda değildir. *-mA* türü adlaşma ayrıca eylemin yüklem-üye yapısını değiştirmemekte ($X \rightarrow X$), olay yapısını olduğu gibi aktarmaktadır. Şekil 1'deki adlaşma sürecinde, sözlükçe (eylem tabanı olan sözlükbirimi sağladığından), anlamsal bileşen, biçim yapısı ve ilgili eklenmedeki ünlüyü belirleyen ses yapısı etkileşimi devrededir. Bu türden basit bir türetimde, sözdizimsel bileşeni, öbek yapısını ve işlevsel yapıyı gerektirecek herhangi bir kural ya da etkileşim yoktur. Biçim yapısı bir ad türetmiştir. İşlemin gerek duyduğu ulamsal bilgiler de sözlükçe ve biçim yapısı tarafından sağlanmaktadır.^{20, 21}

Şekil 1'de *-mA* içeren adlaşma için sunulan süreç *-(y)Iş* adlaşmaları için de geçerlidir; bu çalışmaya göre *-mA* ve *-(y)Iş* adlaşmaları *-(y)Iş* ile ilgili bir taban kısıtlaması dışında biçimsel farklılık içermemektedir. *-(y)Iş* eki, tabanında aynı ya da farklı işlevle bir *-Iş* eklenmesi içeren tabana eklenmemektedir. Örneğin, *bak-ış-ma* biçimi mümkünken *bak-ış-ış* biçimi, ilk *-(y)Iş* işteşlik işleviyle ikincisinden ayrılsa da, mümkün görünmemektedir. Bu durum da anlam, işlev, ses ya da sözdizimle ilgisi olmayan biçim yapısal bir eklenme engelinden kaynaklanmaktadır.²²

Şimdi de *okuma* gibi bir adlaşmanın *çocuğun okumasına sevindim* gibi tümesel bir yapıdaki karmaşık oluşumuna bakalım:

²⁰ Bu çalışma, sözlüksel ulamların, hem sözlükçe, hem anlamsal bileşen, hem sözdizimi, hem de biçim yapısı tarafından doğrudan erişilebildiğini varsaymaktadır. Yukarıda olduğu gibi, bir biçim ya da süreçte ulamsal bilginin varlığı, sözdizimsel bir işlemin de mutlaka var olduğunu göstermemektedir.

²¹ Şekil 1'deki işlem, anlamsal olarak, eylem anlamından türeyen bir olaysal varlık üretmektedir. Ancak *-mA* eklenmesi, farklı bir anlamsal kuralla birleşerek, sözlükçeye girmeye aday, sonuç anlam içeren adlar da türetebilir, örn. *çikolatalı dondurma*. İki işlem birbirinden farklıdır.

²² Kunderacı (2013, 2017) bu gibi biçim yapısal engelleri ad-ad bileşiklerindeki ve iyelik öbeklerindeki *-(s)I(n)* ekinin, iki farklı işlevle de olsa, örn. *çocuğu-un {{okul çanta}-sı}-*sı*, aynı işlevle de olsa, örn. *çocuk {{okul çanta}-sı}-*sı*, art arda gelemediğini tartışarak örnekleme yapmıştır. Kunderacı (2017), [*çocuğu-un {{okul çanta}-sı}-*sı*] gibi ad-ad bileşiği içeren iyelik öbeklerinde bileşik eki olan *-(s)I(n)*'in eklendiğini ancak ardından, biçim yapısal bir koşul nedeniyle, aitlik işlevli *-(s)I(n)*'in eklenmediğini öne sürmektedir.

Şekil 2. Karmaşık Türetim: -mA'lı Yerleşik Adlaşma

Süreç 2: [<i>çocuğ-un oku-ma-sın</i>]-a sev-in-di-m	
1. Adım:	Biçimyapısal Türetim: {oku}-ma (+ 'eylem' → 'olaysal varlık') (+ E → A: olaylı adlaşma / olası sözlükbirim)
2. Adım:	Sözdizimsel Birleşim: Çekimsiz Yükleleme (+ f(x)): [[çocuk] [oku-ma]] OKUMA (çocuk): üye eşleme
3. Adım:	Sözdizimsel Türetim: İyelik Öbeği (+ İLGi ('x', 'y')) [[çocuk] [oku-ma]]İYÖ İLGİ ('çocuk', 'okuma')
4. Adım:	Biçimyapısal Çekim (AK, BK, UK): İlgi Durumu {[çocuğ]}-un İYE öge ↔ 'çocuk'
5. Adım:	Biçimyapısal Çekim (AK, BK, UK): Aitlik/iyelik Eki {[konuşma]}-sı AİT öge ↔ 'okuma'
Etkileşimler: Sözlükçe, Anlam, Biçimyapısı, Sözdizim, Sesyapısı, İşlevsel Yapı	

Şekil 2, [*çocuğ-un oku-ma-sın*]-a sev-in-di-m gibi bir ifadeye yerleşmiş adlaşma yapısının oluşum aşamalarını gösterimlemektedir. Şekil 2'deki birinci adım yukarıda Şekil 1'de de sunulmuştur, aynı süreç söz konusudur: Eylemden olaysal varlık gönderimli (olay aktarımlı) bir ad türemektedir, çıktı bağımsız bir biçimdir. İkinci adım, sözdizimsel bir birleşimdir: yükleleme. Yükleme ve üyesi birleşmektedir; yükleme işlemine anlamsal birleşim f(x) yani fonksiyon uygulaması (bkz. Heim ve Kratzer, 1998) eşlik etmektedir. Yükleme adlaşmış bir birim olduğundan (*okuma*), sınırlılık (finiteness) içeren eylemsel çekimler (zaman-görünüş-kişi) devre dışıdır; yükleme içeren yapı bir ad öbeğidir. Ancak bir önceki aşamada, eylem tabanına ait olay yapısı adlaşmış biçime de aktarıldığından,²³ adlaşma süreci, ikinci aşamada yükleme ve üye birleşmesine bir engel oluşturmamaktadır. Olay yapısı aktarımı sayesinde

²³ Bu çalışmaya göre, hem -mA hem de -DIK türü adlaşmalar eylem tabanından olay yapısını çıktıya aktarabilen türdendir. Olay yapısı ve aktarımı için bkz. Chomsky (1970) ve Grimshaw (1990).

yüklemleme sorunsuzca gerçekleşmekte ancak yüklem adlaşmış olduğundan ve sınırlı eylem çekimlerinden yoksun olduğundan, işlevsel yapıda yüklem birleştiği üyeye özne işlevi yüklenememektedir: *-mA*'lı yapıdaki üye eleman, özne işlevsizdir.

Sıradaki üçüncü adım yine sözdizimsel bir işlemdir: iyelik öbeği türetme. Bir önceki adımda yüklem ve üye eşlemesi tamamlanan, yüklemi eylem kökenli ancak adlaşmış olan biçim ve eşleştiği üye, iyelik öbeği olarak yeniden kurulmaktadır ve üye ve yüklem arasında ilgi ilişkisi içeren anlamsal kuralla etkileşmektedir. Türkçede iyelik öbeklerinde bulunan anlamsal kural iki üyeli bir fonksiyonun (yukarıda İLGİ) iki ögenin anlamlarına uygulanıp, aralarında bir ilgi ilişkisi kurması şeklinde (Kunduracı, 2013, 2015, 2017). Böylece üçüncü aşama sonunda, üye-yüklem ikilisinden İLGİ('ocuk', 'okuma') anlamını içeren, iye (sahip) ve ait ögelerden oluşan bir iyelik öbeği elde edilmektedir (yani 'ilgi' içeren yeni bir ad öbeği). Bu aşamada işlevsel yapıda ait öge AİT ve iye öge de İYE işlevlerini üstlenmektedir. Kunduracı (2013, 2015, 2017) aitlik ulamının Türkçede kişi ve sayıdan bağımsız, ayrı bir ulam olduğunu önermiştir; aitliğin dilbilgisel bir ulam olduğu bir dilde, işlevsel yapıda da AİT ve İYE şeklinde iki ayrı görev/işlev olması yüksek bir olasılıktır.²⁴

Bunu izleyen dördüncü aşamada biçimyasal bir işlem tekrar devrededir, ancak birinci aşamadakinin aksine, bu kez biçimyasası sözdizim sonrası bir işlem gerçekleştirmektedir: iyelik öbeğindeki iye ögenin çekimi, yani *-(n)In* eklenmesini içeren ilgi durumu ekimi. Son olarak da yine sözdizim sonrası biçimyasası devrededir, iyelik öbeğindeki ait öge bir iyelik ekiyle ekimlenmektedir (yukarıda *-(s)I(n)* eklenmesi).²⁵

-mA türü adlaşma yapısını şimdi de *-DİK*'ı içeren biçimle karşılaştıralım. Aşağıda şekil 3, [*ocuğ-un oku-duğ-un*]-a *sev-in-di-m* gibi bir ifadeye yerleşmiş *-DİK*'lı yapının oluşum aşamalarını gösterilmektedir:

²⁴ Bresnan ve diğ. (2016: 99), işlevsel yapıda etkin bir grup işlev önermektedir; POSS (iye) da bu grupta ÖZN işlevinden ayrı bir işlevdir. Bu alışma da LFG gibi bu işlevi öznenen ayrı değerlendirmekte ancak İYE işlevine ek olarak ait olan birim için AİT işlevini önermektedir.

²⁵ Türkçede iyelik öbeklerinde ilgi durumu ve iyelik çekimi ile ilgili özerk biçimyasal işlemlerle ilgili ayrıntılar için bkz. Kunduracı, 2013, 2015, 2017.

Şekil 3. Daha Karmaşık Türetim: -DİK 'lı Yerleşik Adlaşma

Süreç 3: [çocuğ-un oku-duğ-un]-a sev-in-di-m	
1. Adım:	Sözdizimsel Birleşim: Çekimsiz Yükleleme (+f(x)): [[çocuk] [oku]] = T' (tümceansi) OKU(çocuk): üye eşleme ÖZN ↔ 'çocuk' YÜK ↔ 'oku'
2. Adım:	Biçimyasal Türetim: -DİK ile Adlaşma (+ 'önerme' → 'olgusal varlık' / T' → T'A): {[[çocuk] [oku]]} + -DİK = T'A (tümceansi ad(laşma))
3. Adım:	Biçimyasal Çekim: -(n)In ile ÖZN Yükleme {[çocuğ]}-un → Yerleşik ÖZN
4. Adım:	Yeniden Yorumlama: İyelik Öbeği İLGİ ('çocuk', 'oku-'): {[[çocuğ]}-un [oku]]-duğ ÖZN → İYE
5. Adım:	Biçimyasal Çekim: Baş Öge + Aitlik Eki {[oku-duğ]}-u YÜK → AIT
Etkileşimler: Sözlükçe, Anlam, Biçimyası, Sesyapısı, Sözdizim, İşlevsel Yapı	

Yukarıda Şekil 3, -DİK eklenmesi ile oluşan karmaşık adlaşmayı ve hangi etkileşimli aşamaların içerildiğini gösterilmektedir. -mA'lı adlaşmaların aksine, Şekil 3'teki ilk adım biçimyasal değil sözdizimsel bir türetimi içermektedir: Eylemcil bir yüklem ve üyesi birleşerek yükleme gerçekleşmekte ve buna anlamsal f(x) birleşimi eşlik etmektedir. Bu adımdaki sözdizimsel çıktı bir T' ulamıdır: tümceansi.²⁶ Tümceansi yapısı sınırlı eylemsel çekimler için hazırdır ancak bir sonraki adımda bu çekimler yerine -DİK eklenmesi gerçekleşecektir.

İkinci adım, tümceansi tabanına -DİK ekini ekleyen ve T' tabanından tümceansi adlaşma (T'A) türünü üreten biçimyasal bir türetim işlemidir. -mA

²⁶ Bu ulamın tümce değil de tümceansi olarak adlandırılmasının nedeni henüz almadığı sınırlı eylemsel çekimlerdir (zaman-görünüş ve kişi); tümceansi, tamamlan(a)mamış tümcedir.

eki basit bir eylem kök/tabana eklenirken (bkz. Şekil 1), *-DİK* eki çekimlenmemiş yükleme içeren, daha karmaşık bir tabana (T') eklenmektedir. Yani *-DİK*'ın eklendiği taban, *-mA*'nın aksine, sözdizimsel bir birimdir.²⁷ Anlamsal olarak da yüklem-üye içeren bir önermeden olası bir olgu türetilmektedir. Aşağıda Şekil 4, Şekil 3'teki ikinci adıma, yani *-DİK* eklenme sürecine dair biçimyasal ayrıntıları sunmaktadır (Şekil 1'deki *-mA* eklenmesi ile karşılaştırmak yararlı olacaktır):

Şekil 4. *-DİK* Eklenmesi

Süreç 4: [<i>çocuk oku</i>]- <i>duğ-</i>	
Anlamsal Kural (AK): 'önerme' → 'olgusal varlık'	Girdi: T': [<i>çocuk oku-</i>]
Biçimsel Kural (BK): {[<i>çocuk oku</i>] + <i>-DİK</i> }	Çıktı: { <i>çocuk okuduğ-</i> }
Ulamsal Kural (UK): T' → T'A	(T'A: bağımlı biçim)
Yüklem-Üye Yapısı: X → X (olay → olay)	
İşlevsel Yapı: ÖZN, YÜK, +bilgisel kip	
Etkileşimler: Sözlükçe, Anlam, Sesyapısı, Biçimyası, Sözdizim, İşlevsel Yapı	

Şekil 3'teki ikinci adım (yani Şekil 4) aynı zamanda işlevsel yapıya ait işlemler de içermektedir: ÖZN, YÜK ve +bilgisel kip değeri yükleme. Bu çözüme göre *-DİK*'lı yapı kip değeri taşıyan sözdizimsel bir yapıdır, ancak *-DİK* eklenmesi biçimyasal bileşence gerçekleştirilmektedir.

Sırada Şekil 3'teki üçüncü adım vardır, yani *-DİK* eklenmesini izleyen aşama. Bu aşama yine sözdizim sonrası biçimyasal, ancak bu kez türetimsel değil çekimsel bir süreci içermektedir: tümcemi adlaşmadaki özneyi ilgi durumu ile çekimleme. Bu çalışma, Dede'nin (1978) ilgi durumu ekinin yantümcedeki özne belirleme işlevini benimsemekte ve T'A yapısındaki *-(n)In* ekinin işlevinin yerleşik özneyi belirlemek olduğunu savunmaktadır.²⁸ Bir sonraki, dördüncü, adımda da *çocuğun okuduğ-* bağımlı yapısı, yani tümcemi adlaşma, ilgi durumu ekinin ve (her ne kadar tümcemi de olsa) adlaşma sürecinin tetiklemesiyle bir iyelik öbeği olarak yeniden yorumlanmaktadır. Bu İÖ yorumlaması da beraberinde şu süreçleri getirmektedir: ÖZN işlevini taşıyan

²⁷ Hatırlayalım ki bu çalışmadaki varsayıma göre özerk biçimyası sözdizimden sonra da türetim ya da çekim yapabilir. *-DİK* eklenmesi sözdizim sonrası türden bir biçimyasal türetim işlemidir.

²⁸ Bu da *-(n)In* eklenmesindeki işlevin de *-mA*'lı yapıdakinden farklı olduğunu göstermektedir. *-mA*'lı yapıda, sıradan iyelik öbeklerinde olduğu gibi, İYE işlevi ve anlamı yüklenirken, *-DİK*'lı yapıda ilgi durumu ekinin görevi daha özeldir: yerleşik yapıdaki özneyi belirtme (ÖZN).

birim, *çocuğun*, yeni bir işlev edinmektedir: İYE. Bunun beraberinde de İÖ'deki baş ögeye (*okuduğ-*) aitlik eki eklenmekte ve bağımlı biçim adsıl çekimle bağımsız bir biçime dönüşmektedir, ki bu da yine sözdizim sonrası, çekimsel bir biçim yapısı sürecidir. İşlevsel yapıda, baş ögedeki YÜK işlevi de AİT'e dönüşmektedir.

Bu bölümdeki çözümlemelere göre hem işlem girdileri, hem çıktıları, hem işlem sıraları, hem anlam hem de kurulumu dahil olan süreçler açısından *-mA* ve *-DİK* eklenmeleri birbirinden farklıdır. Anlamsal olarak, *-mA*'lı yerleşik adlaşma ait olaylara gönderim yaparken *-DİK*'lı adlaşma olası olgulara gönderim yapmaktadır ve önerme içermektedir. Biçimsel girdi olarak, *-mA* basit bir eylem tabanına eklenirken, *-DİK* çok daha karmaşık, tümcesel bir yapıya eklenmektedir. Biçimsel çıktı olarak, *-mA* bağımsız, *-DİK* ise bağımlı bir yapı türetmektedir; *-DİK*'lı bir türev, *-mA*'lı türevin aksine, olası bir sözlükbirim değildir.

Yukarıda görüldüğü gibi, Şekil 3, 1. Adım'da (*-DİK* adlaşma süreci) üye eşlemeye ek olarak işlevsel yapıca ÖZN işlevi de yüklemcil birimin üyesine yüklenmekte, ancak Şekil 2, 2. Adım'da (*-mA* adlaşma süreci) böyle işlevsel bir ÖZN yüklemesi yapılmamakta, yalnızca sözdizimsel üye eşleme gerçekleşmektedir: *-mA*'lı yapı bir üyeye sahip ancak üyeye verilebilecek bir ÖZN işlevinden yoksundur. Bu görüş, yani yerleşik *-mA*'lı adlaşmalarda özne işlevinin eksikliği sorgulanacak olursa da aşağıda (8)'deki ifadelerle bu görüşü destekleyebiliriz:

- (8) a. Talay_{YAL} bak-tığ-ı/*-ma-sı için...
- b. Bu aynı {Talay bak-ma-sı} oldu.
- c. Talay_i buraya gel-i-me(*-sin)-yi/*-diğ-i çok ister.
- d. Talay buraya gelsin!
- e. Talay-ın gel-diğ-i/-eceğ-i/*-me-si yer

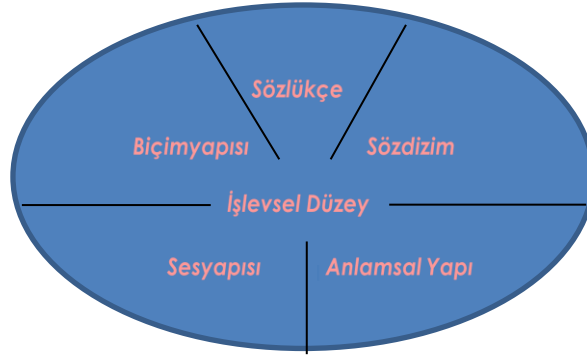
Öncelikle, (8a), *-mA*'lı adlaşmanın aksine, *-DİK*'lı adlaşmadaki birinci üyenin ilgi durumu eki olmadan da yani yalın durumla da çekimlenebileceğini, örneğin *için* gibi ilgeçler içeren, belirteç işlevli tümlemelerde, ancak *-mA*'lı adlaşmadaki birinci üyenin, *Talay*, yalın durumla çekimlenemediğini göstermektedir. *-mA*'lı adlaşmadaki birinci üyeden durum çekimini uzaklaştıracak olursak da ortaya, (8b)'deki gibi, ilk birimin herhangi bir çekim içermediği, bir ad-ad bileşiği çıkmaktadır: *Talay bak-ma-sı*. Burada adlaşma sonrası bir bileşik oluşmakta ve ilk birim bileşiğin ilk tabanı, ikinci birim ikinci tabanı ve *-(s)I(n)* eki de türetimsel bir işlevle bileşik eki olarak karşımıza

çıkılmaktadır (Kunduracı, 2013, 2019a); bileşikteki ilk birimin, bir ad tabanı olması nedeniyle çekim içermesi söz konusu değildir. Yani, *-mA*'lı yerleşik adlaşmadaki birinci üye ya ilgi eki içermektedir ya da bir bileşiğe dahil olarak hiçbir durum yüklenmemektedir; Türkçede sınırlı yapılarda özne durumu olan yalın durumu yüklenmemektedir. *-DİK*'lı adlaşmada özne işlevini yüklenen birim ve yüklemcil birim ise birlikte bir bileşik oluşturamamaktadır. *-DİK*'lı yapının öznesi daima durum yüklenmektedir: Ya yerleşik tümcede özne durumu (krş. Dede, 1978) olan ilgi durumu ya da sınırlı tümcede özne durumu olan yalın durum karşımıza çıkmaktadır. Bir sonraki ifadede ise, (8c), bir denetleme yapısı vardır: bir denetleme eylemi, *iste-*, ve tümleci konumunda da *-mA*'lı bir adlaşma. Bu biçim de bize *-mA*'lı adlaşmanın uyum olmadan da kullanılabilirliğini, örneğin denetleme yapılarında, ancak *-DİK*'lı adlaşmanın kişi uyumu olmadan kullanılmadığını, ki bu da bağımlı bir biçim olduğunu desteklemektedir, ve dolayısıyla ilk türden adlaşmada bir ÖZN işlevinin yoksunluğunu ancak ikinci türde ÖZN işlevinin zorunluluğunu göstermektedir: Türkçe özne uyumu içeren bir dildir. Şimdi de (8d)'yi düşünelim: Buradaki ifade dilek/emir kipi biçimindedir; bu ifadedeki anlamdan yola çıkarak, örneğin, bir ilgi yapısı kurmak istersek, anlam benzerliğine, hatta aynılığına, rağmen, dilek kipindeki anlamlarla örtüşen (krş. Taylan, 1998) *-mA*'lı bir adlaşma yerine, özneli, önermeli bir yapı içeren *-DİK*'lı biçim karşımıza çıkmaktadır. Hatırlayalım ki Türkçede ilgilendirme, ilgilendirilen ÖZN ve NES bilgilerini gerekli kılmakta (Dede, 1978) ve buna göre biçimsel eklenmeyi belirlemektedir. ÖZN'den yoksun görünen *-mA*'lı adlaşma da, anlamsal olarak uyuşabileceği durumlarda bile, ilgilendirmeye dahil olamamaktadır. Ayrıca, *-DİK*'ın yalnızca ilgilendirilen NES durumunda eklenmesi ancak ÖZN durumunda eklenmeyerek *-(y)An* ile terslik oluşturması da bu duruma paralel görünmektedir: *-DİK*, özne içeren bir yapıya eklenmektedir ve bu yapı içinde ÖZN işlevini yüklenmiş birim, örneğin (8e)'de *Talay*, bir başka işlev için kullanılamamakta ve *-DİK*'lı ilgi yapısıyla nitelenen baş ad da, (8e)'de *yer*, ÖZN dışında bir işlevi, NES işlevini yüklenmemekte, bu da ilgilendirmede *-DİK*'lı yapının neden yalnızca NES işlevini taşıyan adlarla kullanıldığını açıklamaktadır: Kendisi ÖZN işlevli bir birime zorunlu olarak sahiptir.

5 Sonuçlar

Bu çalışma, sözdizim, sesyapısı ve anlamsal bileşene ek olarak özerk bir biçimyasısı²⁹ ve işlev yapısı³⁰ da içeren çokbirimli bir dil yapısı önermiş ve bu çerçevede Türkçede özne ve nesne işlevi taşıyabilen *-mA* (+ *-(y)İş*) ve *-DİK* (+ *-(y)AcAk*) türünden adlaşmaları yapısal açıdan incelemiştir. Özellikle biçimyasısal ve sözdizimsel işlemler arasında katı bir işlem sırası içermeyen bu modelde, karmaşık türetimlerde bileşenler arası etkileşimler ve en az sözdizimsel işlemler kadar etkin olan biçimyasısal işlemler vurgulanmıştır. Türkçede biçimyasısal bir işlem, sözdizim öncesi basit türetim sağlayabileceği gibi, örn. *-mA* türü adlaşma, sözdizim sonrası karmaşık türetimler de sağlayabilmektedir, örn. *-DİK* türü adlaşma (eklerin bu gibi geniş açıları için ayrıca bkz. Uzun, 1994; Bozşahin, 2002). Çalışmanın önerdiği çokbirimli, etkileşimsel dil dizgesi aşağıda Şekil 5'teki gibidir:

Şekil 5. Etkileşimli, Çokbirimli Dil Dizgesi

²⁹ Bu çalışmaya göre biçimyasısal işlem kullanan dillerde biçimyasısı özerktir; kullanmayan dillerde ise böyle etkin bir bileşenin var olduğu savunulmamaktadır. Yani bir bileşenin özerk olması, öncelikle dizgede var olması ve diğer alt dizgelerden bağımsız ilkelerle çalışabilmesi anlamına gelmektedir. Ancak özerk olmak etkileşimsiz olmak anlamına gelmemektedir: Bu çalışma, özerk bileşenlerin fazlasıyla etkileşimli çalıştığı bir dizgeden söz etmektedir (bkz. ayrıca Kunduracı, 2019b).

³⁰ Giriş kısmında da belirtildiği gibi, ED'deki İY diller arası ortak ve dile özgü dilbilgisel ulamları ve değerlerini içeren, dilbilgisel görevleri (örn. özne), sözdizimsel birimler arası ilişkileri (örn. uyum, durum) ayarlayan, hem sözdizim hem de biçimyasısı ile etkileşen bir bileşendir. İY'nin önerilen yapıda gerekli görülmesinin nedeni, örneğin, Zaman ulamının bir dilde sözdizimsel bir öbek yapısı ve özgür sözlüksel birimlerle, ancak başka bir dilde yalnızca biçimyasısal olarak bağımlı bir biçimle, ya da aynı ulamın aynı dilde iki farklı yöntemle ifade edilebildiği durumların var olmasıdır.

Çalışmada önerilen yapısal çözümler, iki türden adlaşma arasındaki biçimsel farklılaşmaları açıklamaktadır (bkz. §3). Özellikle, *-mA*'lı türün aksine *-DİK*'lı türün kendi içinde bir özneye gereksinimi olması ve biçimyasal olarak bağımlı bir biçim olması yalnızca anlamsal ayrımlamalarla açıklanamamakta ve yapısal bir ayrımı da gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada sunulan yapısal/biçimsel ayrım, önceki çalışmaların önerdiği anlamsal ayrımları desteklemekte ve aslında ne tür yapıların bu gibi anlamlarla örtüşebileceğini göstermektedir. Anlam mı biçimi yoksa biçim mi anlamı belirlemede diye bir soru soracak olursak da yanıtımız “her ikisi de” olacaktır: Konuşucu açısından düşündüğümüzde hedef anlam hedef biçimi belirleyecek, dinleyici açısından düşündüğümüzde de karşılaşılan biçim kendisiyle örtüşen bir anlamla eşleşecektir. Kısaca, ne önceki anlamsal ayrımlar buradaki biçimsel ayrımı ne de buradaki biçimsel ayrım önceki anlamsal ayrımları dışlar niteliktedir: Anlam ve biçim birbirini desteklemektedir.

Ayrıca, sunulan biçimsel çözümler neden *-DİK*'lı türün olgusal/bilgisel gönderimi olduğunu da açıklamaktadır: *-DİK* sözdizimsel bir birime, T' türüne, eklenmekte ve adlaşma türetmektedir. Tümce, eylemcil çekim eksikleri nedeniyle tümce olmasa da, özne, yüklem ve yüklemleme içeren bir yapıdır ve Csató (1990) ve Taylan'ın (1998) önerdiği gibi bilgisel kip değeri taşımaktadır. Bundan şöyle bir sonuç da çıkmaktadır: Türkçe, özne içeren yapılarda kip belirlemesini gerektirmektedir, yapı bir tümce olsa da olmasa da.³¹ Özne ve kipi ilgilendiren Türkçeye ait bu bulgu gelecekteki çalışmalarda bir nedensellik ilişkisi içinde daha yakından incelenebilir. *-DİK*, bir öbeği adlaştırmakla kalmayıp (ki adlaşma olmasaydı sınırlı, eylemcil çekim ve uyum devreye girerdi) kip değerini de belirlemektedir; *-DİK* çokişlevli bir ektir; çokişlevlilik sayesinde hem tür/ulam değişimi hem de kip değeri kodlama tek bir eklenmeyle gerçekleşebilmektedir: Biçim başka, işlev başka, anlam başka düzlemdir. *-DİK*'taki çokişlevlilik adlaşmanın ve kipi yanında yantümceleme de içermekte midir, ya da *-DİK* aynı zamanda bir yantümceleyici midir diye düşünecek olursak, değerlendirmemiz yantümceleme ile ilgili varsayımımıza göre değişecektir. Örneğin bu çalışmaya göre, *-DİK* zaten tümce olamamış, sınırlı tümcesel çekimden yoksun bir yapıya, T', eklendiğinden yantümceleyici de değildir, adlaştırıcıdır. Türkçede örneğin, *diye* biçimi, [*git-ti-n*] *diye düşündüm* ifadesinde olduğu gibi sınırlı bir yapıyla, *gittin*, birleşerek yapıyı tümleş durumuna getirmektedir ve yantümceleyicidir. Ancak yantümceleme daha geniş bir açıdan bakan modellerde *-DİK* da *diye* gibi sözdizimsel olarak karmaşık bir yapıyı yerleştirdiğinden yantümceleyici olarak düşünülebilir.

³¹ Aygen (2006) Türkçede bilgisel kip değeri taşımayı yalın durumlu özne ile paralel değerlendirmektedir; oysaki bu çalışma, ilgi durumlu özne içeren *-DİK*'lı yapıların da +bilgisel olabildiğini göstermektedir.

-*DIK*'lı adlaşmanın, -*mA*'lı adlaşmanın aksine, özneli bir yapı olduğu önerisi de hem bilgisel kip değeri hem de taşıdığı önerme rolü ile paralel görünmektedir. -*mA*'lı adlaşmadaki ilk üyenin, farklı ortamlarda ilgi durumu dışında bir durum taşıyamayışı ve durumsuzken yüklemcil elemanla bileşik oluşturması, ilgilendirmede kullanılamayışı; -*DIK*'lı adlaşmanın ilgilendirmede de kullanılışı ancak yalnızca nesne ilgilendirmeye sınırlanışı, -*mA*'lı adlaşmada özne yoksunluğuna, -*DIK* içeren yapıda ise bir öznenin var olduğuna götürmektedir bizi (bkz. (8)).

Çalışmanın diğer bir sonucu da Türkçede sınırlı çekimler olan zaman-görünüş-kişi olmadan da kip değerinin kodlanabiliyor olmasıdır. Bu çalışmaya göre -*DIK* çekimsel değil türetimsel bir ektir ve eklendiği yapı eylemcil çekimler içermediğinden sınırlı değildir. Demek ki Türkçede, sınırlı, eylemcil zaman-görünüş(-kişi) eklenmelerinin ortak görevini, yani bilgisel kip kodlamayı, bu eklenmelerin olmadığı ortamda -*DIK* eklenmesi, türetimsel biçim yapısı ile gerçekleştirmektedir. Diğer bir deyişle, bilgisel kiplik, Türkçede yalnızca çekimsel değil türetimsel biçim yapısı ile de ifade edilebilmektedir.

Karmaşık adlaşmalarla ilgili diğer bir nokta da adlaşmış öbeklerin sınırlılıkla ilgili ne gösterdiğidir. Cowper (2002) örneğin, sınırlılığın tek bir özellikle belirlenemeyeceğini, sözdizimsel ve anlambilimsel etkileşimleri içeren bir özellik olduğunu tartışmaktadır. Çalışmasında Türkçeden verilere de yer veren Cowper, bu çalışmanın da varsaydığı gibi, Türkçede iyelik öbeği biçimindeki adlaşmış -*DIK* ve -*mA* türü yapılar, uyum içerdiğinden dolayı sınırlıdır şeklindeki görüşlere (örn. George ve Kornfilt, 1981), karşı çıkmaktadır. Bu çalışmaya göre de sınırlılık dilbilgisinde tek bir düzeyle belirlenebilecek kadar basit bir olgu değildir ve Türkçede sınırlılık eylemsel uyum (iyelik öbeklerindeki adsal uyuma karşı) ve zaman ulamına ait değerler gerektirmektedir (krş. Kornfilt, 2001). Bu çalışmaya göre, adlaşmış öbekler, gerek -*DIK* gerekse -*mA* türü, sınırlı değildir ve Türkçede sınırlılık için, bir yapının bilgisel kip ya da adsal uyum içermesi yeterli değildir.

§4'te önerilen yapısal çözümler şunu da ortaya çıkarmaktadır: Yüklem ve üyenin eşlenmesiyle gerçekleşen (sözdizimsel) yükleme işleminin ve (biçim yapısız) adlaşma işleminin hangi sırada gerçekleştiği fark yaratmaktadır: Bu çalışmaya göre, -*mA*'lı yapı önce adlaşma, sonra yükleme ve özne yerine iye işlevini içermektedir (ya da sözde-özne/öznemsi), bu da bilgiselliğe engel olan nedenlerdendir: -*mA* yapısındaki yükleme kipsizdir. -*DIK*'lı yapı ise önce yükleme ardından adlaşma sürecini içermektedir: -*DIK* yapısı özneli, yapıdaki yükleme kiplidir. Bu işlem sırası şu sonuçları da beraberinde getirmektedir: *mA*'lı yapı etkileyen, etkilenen gibi temel üye rollerini edinebilirken, -*DIK*'lı yapı daha karmaşık olan önerme rolünü içermektedir. -*mA*'lı yapı hem özne hem de nesne işlevlerini edinebilirken, -*DIK*'lı yapı nesne olabilmekte ancak özne işlevini yalnızca edilgen çatıyla kısıtsız olarak edinebilmektedir (yüklemcil birimin eylem olduğu durumlarda).

Bu çalışmaya göre, *-DİK*'a dair bu kısıtlanmalar, bu ekin eklendiği karmaşık taban türünden ileri gelmektedir. Bir başka dili, rneğin İngilizceyi düşündüğümüzde hem benzer hem farklı durumlarla karşılaşılabılır: *That Colin left* 'Colin'in ayrıldığı' gibi bir ifade Türkçedeki *-DİK*'lı adlaşma gibi karmaşık (ancak tümcesel) bir adlaşma örneğidir; *that* içeren adlaşma benzer şekilde özne işlevi, kip değeri, ve önerme rolü taşıtmakta ancak *-DİK*'lı adlaşmadan farklı olarak zaman da içermektedir, sınırlı bir biçimdir ve NES yerine TÜM işlevine sahiptir (krş. Dalrymple ve Ldrup, 2000). Demek ki önerme rolü gibi karmaşık bir rol hem sınırlı hem de sınırsız yapılarca taşınabilir, ancak hem Türkçe hem de İngilizcede önemli ortaklık önerme roll birimin (adlaşmanın) en az özne ve kip taşımasıdır. Bu da bizi özne, (bilgisel) kip ve önerme şeklinde bir lye yönlendirmektedir. Bu l arasındaki bağlantı gelecek çalışmalarca ayrıntılandırılabilir.

Tümcesel işlev, atı, *-DİK* ve *-mA* türünden adlaşmalarla ilgili daha genel bir sonuç da Türkçede nesne işlevinin özneye göre ve edilgen öznenin de etken özneye göre daha az belirtili olması yönündedir. Yani, zne işlevi nesneden daha kısıtlı, etken özne de edilgen öznenen daha kısıtlı görünmektedir (hatırlayalım: Önerme roll *-DİK*'lı yapı yalnızca edilgen çatıda ZN olabilmektedir). İşlevsel yapı ile ilgili bir başka sonuç da farklı yapıların aynı işlevsel rolleri edinebilmesidir, farklı kurulumlar içeren iki tür adlaşmanın da rahatlıkla NES işlevi edinebilmesi gibi. Bu mümkündür nknn biçim başka işlev/işlevsel yapı başkadır. Çalışma ayrıca, LFG'nin İYE işlevine ek olarak, Türkçe gibi aitliğin özerk bir dilbilgisel ulam olduğu dillerde (Kunduracı, 2013, 2015), işlevsel yapıda ait ge için İYeden farklı olan AİT işlevini de gerekli görmektedir.

-mA türünün aksine, hem ye rolü, hem de yapısal açıdan daha karmaşık olan *-DİK*'lı tür aynı zamanda ilgilendirme yapılarında da bu karmaşıklık sayesinde kullanılabilir. Demek ki ilgilendirme de *-DİK*'lı adlaşma türü gibi kendi içinde özne işlevi ve kip değeri olan bir yapıya gereksinim duymaktadır. Bu çalışmaya göre ilgilendirmede kullanılan *-DİK* eklenmesi de, bir farklılık dışında, şekil 4'te sunulan adlaşma sürecinin bir parçasıdır. Farklılık ise ulamsal kuraldadır, ilgilendirme için T' türünden tümcesel ad yerine tümcesel sıfat türetilmektedir: $T' \rightarrow T'S$.

-DİK'ta olduğu gibi, *-mA* eklenmesinin de farklı işlevleri olabilir, örneğin *yapma bebek* ifadesindeki gibi eylemden sıfat türetmek. Bir eklenmenin, aynı süreçte ya da farklı süreçlerde, farklı işlevlerinin olması da, bu çalışma ve biimbilimi süreçsel değerlendiren diğer çerçevelerde olduğu gibi, ayrıklığın, yani anlam ve biçimin ayrı düzlemler olmasının (Beard, 1995) gerekliliğini göstermektedir. Biimyapısı aynı eki/eklenmeyi (biçimsel kuralı) farklı işlemlerde farklı ulamsal ve anlamsal kurallarla eşleşecek şekilde kullanabilir. Bu alışma, bu şekilde etkin bir biçimyapısını, ekleri pek çok ilgili ve ilgisiz anlamla szlkselleştiren yaklaşımlara yeğlemektedir. Tam tersi durum da söz

konusudur, yani aynı anlam farklı biçimlerle ifade edilebilir, Türkçede bilgisel kip değerinin ya da 'bilgisel' anlamının hem türetim hem de çekimle ifade edilebilmesi gibi.

Olaysel varlıklara gönderim yapan *-mA* türü ve olası olgusal varlıklara gönderim yapan *-DİK* türünü bilişsel açıdan da düşünecek olursak, yine bir farklılık yakalayabiliriz. Achard (2007: 793) bilgisel kip değeri taşımayı ayrıntılandırılmış, özelleşmiş ve kavramsallaştırma alanına yerleşmiş süreçlerle, yani bu çalışmadaki *-DİK*'li yapı gibi biçimlerle, paralel düşünmekte ve +bilgisel tümceleri, +belirli gönderimi olan ad öbeklerine benzetmektedir. Achard (2007), aynı zamanda yalnızca zaman değeri taşıyan biçimlerin bu şekilde bilgisel ve özelleşmiş olabileceğini ifade etmektedir. Oysaki bu çalışma, zaman içermeyen tümcesel yapıların da (*-DİK*'li yapı) bilgisel (ve yerleştirilebilir) olabildiğini göstermiştir. Buna paralel bir şekilde, Langacker (1991) de hem zaman hem de kip ulamının söylemde zamansal yerleştirme (temporal location), özelleştirme yaptığını ifade etmektedir. Bilgisellik içermeyen yerleşik yapılar ise, örneğin Mortelmans (2007)'de ayrıntılandırılmış süreçlere karşın özel amaçlı süreçler olarak değerlendirilmekte ve daha az karmaşık durumları ifade ettiği düşünülmektedir (bu çalışmadaki *-mA* türü gibi). Daha az karmaşık durumları ifade etme, Johanson (2013)'ün *-mA* türü ile ilgili değerlendirmesiyle pararelidir: *-mA* türü daha genel gönderimlidir ve daha çok yoruma açıktır. Türkçede iki tür adlaşmanın da iyelik öbeği olarak biçimlenişini de bilişsel bir yerel özelleştirme (spatial location) olarak değerlendirebiliriz: Langacker (1991) ve Beck (2000), iye olan bir birimin söylemde yerel özelleştirme yaptığını ve bu açıdan özne olan bir birime benzediğini öne sürmektedir. Adlaşmanın bilişsel olarak bir tür olay somutlaması (reification, Beck, 2000) olduğunu düşünürsek, Türkçede bu somutlamaya iyelik öbeklerindeki iye birimlerin de (varlıksallık açısından) yardım ettiğini ve somutluğa söylemde yerellik kattığını düşünebiliriz (krş. Vendler, 1967). Şekil 2'de gösterilen *-mA*'lı karmaşık adlaşmayı ele alalım (§4): Eylem tabanına *-mA* eklenmesiyle genel bir anlam oluşmakta, ardından bu eylem+*mA* biçimi bir üye+iye ile birleşerek (yüklemleme) genel gönderimi özelleşmekte ve '(bir iyeye) ait bir olay' durumuna gelmektedir.

-DİK türü ve *-mA* türü arasındaki bunca yapısal, işlevsel ve anlamsal farka rağmen her ikisinin de, anlamsal fark içermeden, *şaşır-*, *sevin-*, *üzül-* gibi kişisel tepki eylemlerinin nesnesi olabilmesini de konuşucu seçimi ile açıklayabiliriz: Konuşucular bir olayı, ayrıntılı bir kavramsallaşma içinde özneli, kipli, önermeli *-DİK* yapısı ile ya da daha genel bir (ait) olay biçiminde ifade etmeyi tercih edebilmektedir.³² Diğer bir taraftan, *gel-me-n-e şaşırđım*

³² İki adlaşmayla da oluşabilen yüklemlemelerde, örn. *şaşır-*, konuşucu, olgusal ve daha özel bir ifade dilediğinde *-DİK*'li adlaşmayı, daha az özel bir ifade dilediğinde de -

gibi bir ifadenin ‘geldin ve buna şaşırdım’ gibi olgusal bir yorumunun olması, -*mA*’lı yapıyı kipli yapmaz; bu çalışmaya göre *mA*’lı yapı, -*DİK*’lının aksine, kip değeri olmayan, belirlenmemiş bir yapıdır. Yukarıdaki olgusal okuma da konuşucu önvarsayımlarına dayanabilmektedir; *mA*’lı yapıda olmasa da, yapıya zemin hazırlayan artalandaki olgusal söz konusu olabilir.

Çalışmanın diğeri bir sonucu da şu şekildedir: Biçimyasal bir işlemin çıktısı bağımsız bir sonbiçim olmak zorunda değildir, sözlüksel olmak zorunda da değildir. Biçimyasının çıktılarını aday sözlükbirimler ya da bağımsız sözcük biçimleri olabildiği gibi, örneğin -*mA* eklenmesi ile *oku-ma*, arabiçimler de olabilir; örneğin, -*DİK* türetiminin çıktısı adlaşmış, çekimsiz bir tümcevidir, [*çocuk oku-duk-*] gibi, bu biçim bağımlı bir arabiçimdir ve daha sonra adsıl çekimler yüklenecektir.

Bir başka sonuç da dilyapısına ait bir işlem, işlemin girdisi ve çıktısı arasındaki farkı görebilmekle ilgilidir: Bu çalışma, -*DİK* eklenmesini ve eklenmenin çıktısını özerk biçimyasal olarak değerlendirmekte ancak bu biçimyasal işlemin uygulandığı girdiyi sözdizimsel bir birim (T¹) olarak değerlendirmektedir. Kısaca, bir girdinin sözdizimsel birim olması girdiye uygulanan işlemin de mutlaka sözdizimsel olmasını gerektirmez; biçimyasal bir işlem de karmaşık, sözdizimsel bir girdiye uygulanabilir. Bu da Türkçede biçimyasal yaratıcılığın en az sözdizimsel yaratıcılık kadar etkin olduğu anlamına gelmekte, adlaşmalardaki anlam, birleşme, işlev ve biçimlenme özellikleriyle çokbirimli bir modeli desteklemektedir. Biçimyasal yaratıcılığı olabildiğince göstermeye çalışan böyle bir model, bu nedenle, kuramsal bir seçenek olmanın ötesindedir: Sözdizim ve biçimyasının farklı işleyişini ortaya çıkaran diğeri çalışmalar gibi, biçimyasal bir dil dizgesinin etkileşen doğası betimlenmektedir.

Kaynaklar

- Achard, M. (2007). Complementation. D. Geeraerts ve H. Cuyckens (Yay. haz.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* içinde (s. 782–802). Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, S. R. (1982). Where is morphology? *Linguistic Inquiry*, 13, 571–612.
- Aronoff, M. (1994). *Morphology by itself: Stems and inflectional classes*. Cambridge: MIT Press.
- Aygen, G. (2002). *Finiteness, case and clausal architecture*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Harvard University, Cambridge.
- Aygen, G. (2006). Finiteness and the relation between agreement and nominative case. C. Boeckx (Yay. haz.), *Agreement systems* içinde (ss. 63–98). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

mA’lı adlaşmayı seçebilmektedir. Yani bu çalışmaya göre, biçimi anlam ve amaç belirlemektedir. Bu noktaya dikkatimi çeken Sumru Özsoy’a teşekkür ederim.

- Aygen, G. (2007). Syntax and semantics of genitive subject-case in Turkic. *California Linguistic Notes*, 32, 1–39.
- Beard, R. (1995). *Lexeme-morpheme base morphology*. Albany: State University of New York Press.
- Beck, D. (2000). Nominalization as complementation in Bella Coola and Lushootseed. K. Horie (Yay. haz.), *Complementation: cognitive and functional perspectives* içinde (s. 121–148). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Borsley, R. ve Kornfilt, J. (2000). Mixed extended projection. R. Borsley (Yay. haz.), *The nature and function of syntactic categories. Syntax and semantics* içinde (s. 101–131). San Diego: Academiz Press.
- Bozşahin, C. (1998). Deriving the predicate-argument structure for a free word order language. *Proceedings of COLING-ACL'98* içinde (s. 167–173). Montreal: ACL.
- Bozşahin, C. (2002). The combinatory morphemic lexicon, *Computational Linguistics*, 28, 145–186.
- Bresnan, J., Asudeh, A., Toivonen, I. ve Wechsler, S. (2016). *Lexical-Functional syntax* (2. Bs.). Oxford: WILEY Blackwell.
- Chomsky, N. (1970). Remarks on nominalization. R. Jacobs ve P. Rosenbaum (Yay. haz.), *Readings in English Transformational Grammar* içinde (s. 184–221). Waltham: Blaisdell.
- Cowper, E. (2002). Finiteness. (Yayınlanmamış Metin). University of Toronto.
- Csató, É. Á. (1990). Non-finite verbal constructions in Turkish. B. Brendemoen (Yay. haz.), *Altaica Osloensia* içinde (s. 75–88). Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalrymple, M. ve Lødrup, H. (2000). The grammatical functions of complement clauses. M. Butt ve T. King (Yay. haz.), *Proceedings of the LFG00 conference* içinde (s. 104–121). CSLI Publications.
- Dede, M. (1978). *A syntactic and semantic analysis of Turkish nominal compounds*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Michigan, Michigan.
- Demirok, Ö. (2018). A semantic characterization of Turkish nominalizations. *Proceedings of WCCFL 36*.
http://demirok.scripts.mit.edu/web/wp-content/uploads/2018/01/wccfl36_proceedings_draft.pdf
- Embick, D. ve Noyer, R. (2007). Distributed Morphology and the syntax/morphology interface. G. Ramchand ve C. Reiss (Yay. haz.), *Oxford Handbook of linguistic interfaces* içinde (s. 289–324). Oxford: Oxford University Press.
- Erkman-Akerson, F. ve Ozil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme; sıfat işlevli yan tümceler*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Fodor, J. (1983). *Modularity of mind: An essay on faculty psychology*. Cambridge, MA: MIT Press.
- George, L. ve Kornfilt, J. (1981). Finiteness and boundedness in Turkish. F. Heny (Yay. haz.), *Binding and filtering* içinde (s. 104–127). London: Croom Helm; Cambridge, Mass: MIT.
- Givón, T. (1990). *Syntax: A functional-typological introduction*. Vol. 2. Amsterdam: John Benjamins.
- Göksel, A. (1997). Morphological asymmetries between Turkish and Yakut. K. İmer ve N. E. Uzun (Yay. haz.), *Proceedings of the VIII. international conference on Turkish linguistics* içinde (s. 69–76). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Göksel, A. (1998). Word size. G. Booij, A. Ralli ve S. Scalise (Yay. haz.), *Proceedings of the first Mediterranean conference on morphology* içinde (s. 190–200). Patras: University of Patras.
- Göksel, A. (2007). Morphology and syntax inside the word: Pronominal participles of headless relative clauses in Turkish. *Proceedings of the fifth Mediterranean morphology meeting* içinde. Frejus, 15-18 Eylül, 2005.
<http://mmm.lingue.unibo.it/proc-mmm5.php>
- Grimshaw, J. (1990). *Argument structure*. Cambridge, MA, US: The MIT Press.
- Hankamer, J. ve Knecht, L. (1976). The role of subject-nonsubject distinction in determining the choice of relative participles in Turkish. J. Hankamer ve J. Aisses (Yay. haz.), *Harvard studies on syntax and semantics* içinde (s. 197–219). Cambridge, MS: Harvard University.
- Halle, M. ve Marantz, A. (1993). Distributed Morphology and the pieces of inflection. K. Hale ve S. J. Keyser (Yay. haz.), *The view from building 20* içinde (s. 111–176). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Harley, H. ve Noyer, R. (1999). Distributed Morphology, *Glott International*, 4(4), 3–9.
- Heim, I. ve Kratzer, A. (1998). *Semantics in Generative Grammar*. Oxford: Blackwell.
- Jackendoff, R. (2009). Compounding in the Parallel Architecture and conceptual semantics. R. Lieber ve P. Štekauer (Yay. haz.), *The Oxford handbook of compounding* içinde (s. 105–128). Oxford: Oxford University Press.
- Johanson, L. (2013). Selection of subjunctors in Turkic non-finite complement clauses, *Bilgi*, 67, 73–90.
- Kelepir, M. (2007). Copular forms in Turkish, Turkmen and Noghay. M. Kelepir ve B. Öztürk (Yay. haz.), *Proceedings of the 2nd workshop on Altaic formal linguistics* içinde (s. 11-13). Cambridge: MIT Working Papers in Linguistics.
- Kennelly, S. (1996). Turkish subordination: [-CP, +Tense, +Case]. A. Konrot (Yay. haz.), *Modern studies in Turkish linguistics: Proceedings of the 6th International Conference on Turkish Linguistics* içinde (s. 55–75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kornfilt, J. (2001). Functional projections and their subjects in Turkish clauses. E. E. Taylan (Yay. haz.), *The verb in Turkish* içinde (s. 183-212). Amsterdam: John Benjamins.
- Kornfilt, J. (2003). Subject case in Turkish nominalized clauses. U. Junghanns ve L. Szucsich (Yay. haz.), *Syntactic structures and morphological information* içinde (s. 129-215). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kornfilt, J., ve Whitman, J. (2011). Afterword: Nominalizations in syntactic theory. *Lingua*, 121, 1297–1313.
- Kunduracı, A. (2013). *Turkish noun-noun compounds: A process-based paradigmatic account* (Doktora Tezi). University of Calgary, Alberta.
- Kunduracı, A. (2015). Türkçede aitlik ulamı ve biçimsel ifadesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 43–62.
- Kunduracı, A. (2017). Process Morphology in concatenation. Büyükkantarçioğlu, N., Özyıldırım, I. ve Yarar, E. (Yay. haz.), *45. Yıl Yazıları* içinde (s. 255–278). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kunduracı, A. (2018). *Türkçede etkileşimsel yantümceleme*. 32. Ulusal Dilbilim Kurultayı'nda sunulan bildiri. 3-4 Mayıs 2018, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Kunduracı, A. (2019a). The paradigmatic aspect of compounding and derivation. *Journal of Linguistics*, 55(3), 563–609.
- Kunduracı, A. (2019b). Saltbiçim işlemleri ve taban biçimleme. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 199–219.
- Kural, M. (1993). V-TO(-I-TO)-C in Turkish. F. Begnelli ve M. Kural (Yay. haz.), *UCLA Occasional Papers in Linguistics 11* içinde (ss. 17–54). California: UCLA.
- Kural, M. (1994). Yantümcelerde çekim ekleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 5, 80-111.
- Langacker, R. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar II: Descriptive applications*. Stanford: Stanford University.
- Lapointe, S. (1980). *The theory of grammatical agreement*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Massachusetts, Massachusetts.
- Lees, R. B. (1965). Turkish nominalizations and a problem of ellipsis. *Foundations of Language*, 1 (2), 112–121.
- Mortelmans, T. (2007). Modality in Cognitive Linguistics. D. Geeraerts ve H. Cuyckens (Yay. haz.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* içinde (s. 869–889). Oxford: Oxford University Press.
- Ozil, Ş. (1994). Temel tümcelerde ve ortaçlı yapılarda kip anlatımı. *Dilbilim Araştırmaları*, 5, 112-127.
- Özsoy, A. S. (1994). Türkçede yantümce yapısı. 3. *Bilim Kurultayı*. Dil Derneği. Ankara.
- Palmer, F. R. (2007). *Mood and modality*. New York: Cambridge University Press.
- Pounder, A. (2000). *Processes and paradigms in word-formation morphology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sadock, J. M. (2012). *The modular architecture of grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schaaik, G., van. (1998). The order of nominalizations in Turkish. *Turkic Languages* 3, 87–120. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Stump, G. (2001). *Inflectional morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylan, E. (1993). Türkçede -DİK ekinin yantümcelerdeki işlevi üzerine. *Dilbilim Araştırmaları*, 3, 161–171.
- Taylan, E. (1998). What determines the choice of nominalizer in Turkish nominalized complement clauses? B. Caron (Yay. haz.), *Proceedings of the XVIth international congress of linguists*. New York: Elsevier (CD Rom).
- Taylan, E. (2014). A modality map of Turkish. Davetli konuşmacı sunumu. *17th international conference on Turkish linguistics*. Rouen.
- Taylan, E. (2018). Türkçede dilbilgisel kiplikte olasılık ve gereklilik. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(2), 1–22.
- Underhill, R. (1976). *Turkish grammar*. Cambridge: MIT Press.
- Uzun, N. E. (1994). Türkçede bileşiğin biçimlenişi: Varsayımsal taban yaklaşımıyla yeni bir sınıflama. *Dilbilim Araştırmaları*, 5, 128–140.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Zwicky, A. M. (1984). Reduced words in highly modular theories: Yiddish anarthrous locatives reexamined. *Ohio State University working papers in linguistics*, 29, 117-126.